

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

Факультет лінгвістики

Кафедра теорії, практики та перекладу англійської мови

«На правах рукопису»
«До захисту допущено»
УДК _____

В.о.завідувача кафедри
_____ І.М. Борбенчук
«__» _____ 20__ р.

МАГІСТЕРСЬКА ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття ступеня магістра

зі спеціальності 035 «Філологія»

**на тему: «Особливості функціонування англomовних географічних
термінів: етимологічний та перекладознавчий аспекти»**

Виконав: студент 2 курсу групи ЛА-21мп
Чернов Олексій Ігорович _____

Науковий керівник:
к.філол.н., доцент каф. ТППАМ Борбенчук І.М. _____

Рецензент:
к.філол.н., доцент каф. ТППІМ Дзикович О. В. _____

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з
праць інших авторів без
відповідних посилань
Студент _____

Київ 2023

**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет лінгвістики
Кафедра теорії, практики та перекладу англійської мови**

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Спеціальність (спеціалізація) – 035 Філологія (035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

І. М. Борбенчук

«___» _____ 2023 р.

**ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студенту
Чернову Олексію Ігоровичу**

1. Тема дисертації: «Особливості функціонування англомовних географічних термінів: етимологічний та перекладознавчий аспекти», науковий керівник дисертації: Борбенчук Ірина Миколаївна, к.філол.н., доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови, затверджені наказом по факультету № 5028-с від 25.10.2023 р.
2. Термін подання студентом дисертації: 16.12.2023 р.
3. Об'єкт дослідження: особливості перекладу англомовних географічних термінів українською мовою.
4. Предмет дослідження: етимологічні особливості англомовних географічних термінів та специфіка їх перекладу українською мовою.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити:
 - з'ясувати й розмежувати такі поняття, як «термін» і «географічний термін»;
 - здійснити класифікацію географічних термінів;

- розглянути стратегії перекладу англомовних географічних термінів українською мовою;

- визначити особливості функціонування та перекладу англомовних географічних термінів у художніх творах жанру фентезі.

6. Орієнтовний перелік ілюстративного матеріалу: фрагменти з роману «Tolkien J.R.R. The Lord of the Rings. Parts 1–3» та його переклади українською мовою.

7. Орієнтовний перелік публікацій: Тези доповіді на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції “Людина як суб’єкт міжкультурної комунікації: сучасні тенденції у філології, перекладі та навчанні іноземних мов” 14 квітня 2023 року у м. Київ (с. 70-72).

8. Дата видачі завдання: 8 листопада 2022 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1	<i>Обґрунтування теоретичних передумов дослідження</i>	<i>до 06.10.2023</i>	<i>вик.</i>
2	<i>Формування програми й методики дослідження</i>	<i>до 18.11.2023</i>	<i>вик.</i>
3	<i>Аналіз ілюстративного матеріалу та виклад і оформлення результатів дослідження</i>	<i>до 16.12.2023</i>	<i>вик.</i>

Студент

Олексій ЧЕРНОВ

Науковий керівник дисертації

Ірина БОРБЕНЧУК

РЕФЕРАТ

Магістерська дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури, який налічує 75 джерел (з них іноземними мовами 43) та трьох додатків. Загальний обсяг роботи 107 сторінок. Обсяг основного тексту 84 сторінки.

Магістерську дисертацію присвячено дослідженню англомовних географічних термінів у межах етимологічного та перекладознавчого аспектів. Географічна термінологія є важливою складовою мови науки, що відображає історію відкриття й пізнання навколишнього світу. Етимологічний аналіз географічних термінів дозволяє простежити походження назв географічних об'єктів, їх зв'язок з історичними подіями, культурою й традиціями народів. Переклад географічних термінів потребує застосування не лише лінгвістичних, але й екстралінгвістичних знань.

Актуальність дослідження визначається зростаючим інтересом науковців різних галузей, зокрема мовознавців та географів, до вивчення географічної термінології. Географічні терміни є важливим елементом мови науки, що віддзеркалює розвиток географічних знань і відкриттів. В епоху глобалізації та інформатизації поглиблене розуміння географічних понять та назв набуває особливого значення. Етимологічний аналіз англійських географічних термінів та зіставлення різних підходів до їх відтворення українською мовою дозволяє глибше зрозуміти історію формування географічної картини світу та лексики для її опису.

Об'єктом дослідження є особливості перекладу англомовних географічних термінів українською мовою.

Предметом дослідження є етимологічні особливості англомовних географічних термінів та специфіка їх перекладу українською мовою.

Мета роботи полягає у виявленні та систематизації особливостей географічних термінів української та англійської мов, їх перекладу та впливу

на створення уявного світу в художньому творі на прикладі трьох різних перекладів

Досягнення визначеної мети передбачає вирішення таких завдань:

- з'ясувати й розмежувати такі поняття, як «термін» і «географічний термін»;
- здійснити класифікацію географічних термінів;
- розглянути стратегії перекладу англomовних географічних термінів українською мовою;
- визначити особливості функціонування та перекладу англomовних географічних термінів у художніх творах жанру фентезі.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі англomовних географічних термінів в етимологічному та перекладознавчому аспектах та виявленні оптимальних шляхів їх перекладу українською мовою.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування його результатів у лексикографії, навчальному процесі підготовки перекладачів, безпосередньо у перекладацькій діяльності для вдосконалення відтворення англomовних географічних термінів українською мовою, а також у подальших наукових дослідженнях з питань географічної термінології та теорії перекладу.

Матеріалом дослідження є географічні терміни, дібрані методом суцільної вибірки з англomовних наукових та художніх текстів.

Джерельною базою слугували англomовні словники та роман Дж.Р.Р. Толкієна "The Lord of the Rings" у трьох українських перекладах, виконаних А. Неміровою, О. Фешовець, К. Онищук.

Методи дослідження. У дослідженні застосовані загальнонаукові методи: *порівняльний метод* дозволив провести зіставлення оригінальних геотермінів та їх перекладів, виявити спільне та відмінне в різних варіантах перекладу; *семантичний аналіз* – застосовувався при дослідженні значень термінів та їх компонентів; *описово-аналітичний метод* був застосований на етапі аналізу й узагальнення результатів дослідження, формулювання

висновків; елементи *компонентного аналізу* були використані для з'ясування семантичної структури складних багатокомпонентних термінів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були висвітленні на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції “Людина як суб’єкт міжкультурної комунікації: сучасні тенденції у філології, перекладі та навчанні іноземних мов” 14 квітня 2023 року у м. Київ (с. 70-72).

Ключові слова: *географічні терміни, фізичні географічні терміни, географічні назви, семантичне значення, етимологія, трансформації.*

ABSTRACT

The master's thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions to each of them, general conclusions, a list of references which includes 75 sources (including 43 source in foreign languages), and three appendices. The paper amounts to 107 pages, with 84 pages of the main text.

The master's thesis is devoted to English geographical terms, their etymological and translation aspects.

Geographical terminology is an important component of the language of science, reflecting the history of discovery and cognition of the surrounding world. Etymological analysis of geographical terms makes it possible to trace the origin of names of geographical objects, their connection with historical events, culture and traditions of peoples. Translation of geographical terms is a complex task, since it requires not only linguistic, but also extralinguistic knowledge.

The topicality of the study is determined by the growing interest of scientists in various disciplines, in particular linguists and geographers, in studying geographical terminology. Geographical terms are an important element of the language of science, reflecting the development of geographical knowledge and discoveries. In the era of globalization and informatization, an in-depth understanding of geographical concepts and names becomes especially important. The etymological analysis of English geographical terms and the comparison of

different approaches to their reproduction in Ukrainian allows us to better understand the history of the formation of the geographical picture of the world and the vocabulary for its description. Therefore, the research topic remains relevant for linguists and translators.

The object of the study is the terminological vocabulary of the sublanguage of geography

The subject-matter of the study is English-language geographical terms in etymological and translation aspects.

The **aim** of the study is to identify and systematize the features of geographical terms in Ukrainian and English, their translation and influence on the creation of the imaginary world in a work of fiction using the example of three different translations.

Achieving this goal involves solving the following **tasks**:

- to reveal and define such concepts as "term" and "geographical term";
- to classify the concepts of "term" and "geographical term";
- to consider the features of the translation of geographical terms in the fantasy genre into Ukrainian;
- to compare the translation of geographical terms in the novel "The Lord of the Rings" by three translators.

The novelty of this paper lies in a comprehensive analysis of English geographical terms in etymological and translation aspects and identifying optimal ways to translate them into Ukrainian.

The practical value of the paper lies in the possibility of applying its results in lexicography, the educational process of training translators, directly in translation activities to improve the reproduction of English-language geographical terms in Ukrainian, as well as in further research on geographical terminology and translation theory.

The research material encompasses the novel by J. R. R. Tolkien "The Lord of the Rings" and its three translations made by A. Nemirova, O. Feshovets and K. Onyshchuk.

Research methods. The research methodology includes a set of analysis methods. They include: comparative method – allowed to compare original geoterminals and their translations, to identify common and different in different translation versions; semantic analysis – used in the study of the meanings of terms and their components; descriptive-analytical method – used at the stage of analysis and generalisation of research results, formulation of conclusions; elements of component analysis – used to clarify the semantic structure of complex multicomponent terms.

Approbation of research results. The main provisions and results of the study were highlighted at the All-Ukrainian Student Scientific and Practical Conference "Human as a Subject of Intercultural Communication: Current Trends in Philology, Translation and Foreign Language Teaching" on April 14, 2023 in Kyiv (pp. 70-72).

Keywords: *geographical terms, physical geographical terms, geographical names, semantic meaning, etymology, transformations.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1 ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	13
1.1 Географічна термінологія як об'єкт лінгвістичних студій.....	13
1.2 Історія формування українських та англомовних географічних термінів.....	20
1.3 Класифікація англомовних географічних термінів.....	26
Висновки до першого розділу.....	31
РОЗДІЛ 2 ЕТИМОЛОГІЧНІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ТЕРМІНІВ	32
2.1 Стратегії перекладу англомовної географічної термінології	32
2.2 Етимологічний аналіз англомовних географічних термінів.....	38
2.3 Специфіка перекладу англомовних географічних термінів.....	45
2.4 Функціонування топонімів	52
Висновки до другого розділу	55
РОЗДІЛ 3 ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ТЕРМІНІВ У РОМАНІ ДЖ.Р.Р. ТОЛКІЄНА «THE LORD OF THE RINGS»	56
3.1 Фізичні географічні терміни в романі «The Lord of the Rings»	56
3.2 Географічні терміни в топонімах в романі «The Lord of the Rings».....	75
Висновки до третього розділу.....	82
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТОК А.....	92
ДОДАТОК Б.....	104
ДОДАТОК В.....	106

ВСТУП

Інтерес до пізнання довкілля, відкриття нових земель і горизонтів завжди спонукав людей вивчати навколишній світ, давати назви місцевостям, створювати карти і макети Землі. Географія як наука, що вивчає земну поверхню і взаємодію з нею людини, на сучасному етапі розвитку людства продовжує становити інтерес у різних галузях життя. З появою нових високотехнологічних методів дослідження земної поверхні, загостренням світових екологічних і демографічних проблем та посиленням процесу глобалізації з'явилися більші можливості поглибити знання у цій сфері.

Як у будь-яка наука, географія потребує свого термінологічного інструментарію для фіксування понять і явищ. Відповідно, терміни є важливим інструментом професійного наукового спілкування, а непослідовність і неточність у застосуванні термінів може стати причиною відсутності взаєморозуміння між науковцями в процесі спільної дослідницької діяльності. Багатозначність термінів, прихована або явна підміна одного значення іншим, невиразність семантичних меж термінів, множинність трактувань одних і тих же термінів, наявність у національних мовах термінів, що важко перекласти, властивих тільки даній мові, – все це є проблемами, що ускладнюють наукову комунікацію та знижують її ефективність.

Вивчення географічної термінології шляхом систематизації та каталогізації термінів, що складають фізичну географію, економічну географію, соціальну географію, географію окремих країн і материків, є продуктивним та залучає в цей процес науковців природничих і гуманітарних галузей. Не менш цікавим і ефективним є вивчення географічної термінології в лінгвістичному напрямку із залученням літературних доробків окремих митців, твори яких рясніють такими лексемами. Зокрема, до таких належить культурна спадщина Дж.Р.Р. Толкієна, що і сьогодні залишається

популярною серед фентезі-читачів. Філологічні студії різносторонньо досліджують ідіостиль Дж.Р.Р. Толкієна, оскільки автор вносить у мову своє особисте сприйняття реальності як художник. Сучасна лінгвістика та лінгвокультурологія розглядають ідіостиль як відображення культурних цінностей кожного окремого митця.

Актуальність нашого дослідження визначається постійним розвитком географічної термінології, необхідністю встановлення способів передачі географічних термінів у мові перекладу, цікавістю лінгвістів до індивідуального стилю авторів, в мовленні яких зустрічаються географічні терміни, які виконують специфічну роль в художніх творах.

Ступінь розробленості проблеми у науковій літературі. Питання терміна та географічного терміна цікавили таких науковців, як М. Голянич, О. Демиденко, М. Зарицький, А. Крижанівська, Т. Мизин, О. Павлова. Проблеми перекладу фахових англomовних текстів українською мовою ставали предметом наукового пошуку таких дослідників, як А. Коваленко, І. Корунець, О. Остроушко, Б. Шуневич та ін.

Об'єктом дослідження є особливості перекладу англomовних географічних термінів українською мовою.

Предметом дослідження є етимологічні особливості англomовних географічних термінів та специфіка їх перекладу українською мовою.

Мета роботи полягає у виявленні та систематизації особливостей географічних термінів української та англійської мов, їх перекладу та впливу на створення уявного світу в художньому творі на прикладі трьох різних перекладів.

Реалізація поставленої мети вимагає вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати й розмежувати такі поняття, як «термін» і «географічний термін»;
- здійснити класифікацію географічних термінів;

- розглянути стратегії перекладу англomовних географічних термінів українською мовою;
- визначити особливості функціонування та перекладу англomовних географічних термінів у художніх творах жанру фентезі.

Матеріалом дослідження є географічні терміни, дібрані методом суцільної вибірки з англomовних наукових та художніх текстів.

Джерельною базою слугували англomовні словники та роман Дж.Р.Р. Толкієна "The Lord of the Rings" у трьох українських перекладах, виконаних А. Неміровою, О. Фешовець, К. Онищук.

Методи дослідження. У дослідженні застосовані загальнонаукові методи: *порівняльний метод* дозволив провести зіставлення оригінальних геотермінів та їх перекладів, виявити спільне та відмінне в різних варіантах перекладу; семантичний аналіз – застосовувався при дослідженні значень термінів та їх компонентів; *описово-аналітичний* метод був застосований на етапі аналізу й узагальнення результатів дослідження, формулювання висновків; елементи *компонентного аналізу* були використані для з'ясування семантичної структури складних багатокомпонентних термінів.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі англomовних географічних термінів в етимологічному та перекладознавчому аспектах та виявленні оптимальних шляхів їх перекладу українською мовою.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні знань про особливості функціонування географічних термінів в англійській та українській мовах, а також удосконаленні теорії перекладу географічних термінів з англійської мови українською.

Практичне значення роботи визначається можливістю застосування її результатів та висновків у практичній діяльності перекладачів для підвищення якості перекладу англomовних географічних термінів, а також у навчальному процесі для вдосконалення методики навчання перекладу географічної термінології.

Структура роботи. Магістерська дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури, який налічує 75 джерел (з них іноземними мовами 43) та двох додатків. Загальний обсяг роботи 107 сторінок. Обсяг основного тексту 84 сторінки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були висвітлені на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції “Людина як суб’єкт міжкультурної комунікації: сучасні тенденції у філології, перекладі та навчанні іноземних мов” 14 квітня 2023 року у м. Київ (с. 70-72).

РОЗДІЛ 1 ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1.1 Географічна термінологія як об'єкт лінгвістичних студій

У сучасному світі, де комунікація та обмін інформацією набувають все більшого значення, мовний аспект виявляється особливо вагомим, коли мова науки перетинається з мовою природознавства та географії. Географія як наука про землю та її об'єкти використовує специфічну лексику для точного вираження географічних реалій. Така лексика складає географічну термінологію, що є об'єктом поглиблених лінгвістичних досліджень.

Лінгвістика як наука про мову детально вивчає різні аспекти функціонування мовних одиниць, в тому числі й термінів. Особливо цікавим пластом є географічна англomовна термінологія, яка називає різноманітні географічні об'єкти, процеси і явища. Ця термінологія не тільки спрощує комунікацію між науковцями, але й відображає розвиток географічної науки та зміни в географічних та історичних реаліях.

Наукові пошуки, пов'язані з термінологією та термінознавством, зосереджуються на різних аспектах спеціальної лексики, що включає типологію, форму, функціонування, а також питання стандартизації та уніфікації термінів. У світлі цих вивчень проблеми термінології та термінознавства являються ваговою сферою в лінгвістиці.

Варто відзначити, що серед мовознавців існують різні погляди на визначення поняття «термін». На сьогоднішній день відомо, що це слово походить від латинського «terminus», тобто «кінець, межа, закінчення». В англійській мові слово «term» було запозичене зі старофранцузької «terme» – «межа» [62].

Визначення, наведене у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови», звучить таким чином: «Термін – слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої небудь

галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо» [2]. Можна сказати, що англомовний словник «Webster's Third New International Dictionary» має схоже тлумачення: «word or expression that has a precisely limited meaning in some uses or is perculiar to science, art, profession, trade, or special subject» [74].

В. Карабан дав своє визначення терміну, відзначаючи, що це «мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки» [7, с. 315], а відомий український учений М. Зарицький розкриває поняття більш детально, де «термін – мовний знак, що позначає поняття певної галузі знання – науки, техніки, мистецтва, політики.» Вчений вважає «терміном ідеалізовану знакову модель певного об'єкта дійсності, який може бути представленим мовнословесною одиницею, словом або словосполученням» [8 с. 43].

Такі лінгвісти як А. Крижанівська, Л. Симоненко, Т. Панько та інші, у своїх дослідженнях акцентують увагу на тому, що термін є особливою мовною одиницею. Ця одиниця призначена для вираження концепцій науки, техніки та інших спеціалізованих сфер. Вона є невід'ємною складовою лексичної системи природної мови і виконує важливу пізнавально-інформаційну роль, пов'язану з фіксацією та збереженням накопичених людством знань [24, с. 21].

За В. Новицьким термін є словом або словосполученням, «що має специфічне, чітко окреслене значення, як правило, в межах певної галузі знань чи сфери діяльності» [60, с. 22].

Автор навчального посібника «Основи термінознавства», О. Павлова пропонує наступне визначення: «Термін – це слово чи підрядне словосполучення, яке має спеціальне значення, виражає і формує професійне поняття і застосовується в процесі пізнання і засвоєння наукових і професійно-технічних об'єктів і відношень між ними» [20, с. 50].

А. Крижанівська у своїй статті «Як відрізнити термін від нетерміна» на прикладі біологічної термінології визначає основні особливості термінів:

1) **Точність**, тобто термін повинен бути точно визначеним і не залишати місця для двозначностей чи неоднозначностей. Він має чітко вказувати на певне поняття або явище.

2) **Відношення до родових і видових понять**. Термін в біологічній термінології часто вказує на родові та видові поняття. Він допомагає у класифікації і описі живих організмів та їхніх характеристик.

3) **Включеність до термінологічної системи**. Термін завжди існує в межах певної терміносистеми або наукової галузі. Він має специфічний зміст, який визначається в рамках цієї системи.

4) **Синонімічні зв'язки**. У межах однієї терміносистеми можуть існувати синонімічні терміни, які вказують на одне і те ж поняття або явище. Це може бути корисним для різних дослідників або в різних контекстах [17].

А. Крижанівська вказує на те, що традиційна модель визначення термінів через ієрархічну класифікацію стає менш доцільною в нових галузях науки. Причиною цього є постійні зміни і перерозподіли в системі галузевої термінології. У зв'язку з цим, для визначення термінологічності терміну, потрібна більш об'ємна та багатоаспектна методика. Альтернативною методикою є використання сучасних тезаурів. Ці тезаури проводять класифікаційне визначення термінів і визначають їхню нормативність на підставі аналізу конкретних текстів на певному мовному зрізі. Тобто, замість створення жорстких ієрархічних структур, цей підхід дозволяє враховувати актуальний стан мови та науки і визначати термінологічність на підставі реальних текстів і контекстів використання термінів [17].

Слід підкреслити, що дослідниця О. Романова вказує на те, що в останні роки у дослідженнях термінології з'явилися нові прагматичні вимоги, які визначаються особливостями функціонування термінів. Ці вимоги

відображають актуальні потреби і вимоги сучасного суспільства і науки. До таких прагматичних вимог можна віднести:

1) **Сучасність** – термін повинен відображати актуальні поняття та явища, які використовуються у сучасних дослідженнях і технологіях. Тобто він повинен бути відповідним сучасному стану справ у відповідній галузі.

2) **Інтернаціональність** – термін має бути зрозумілим і прийнятним для використання у міжнародному співтоваристві. Це означає, що він не повинен містити локальних або обмежених до певної мови елементів і має бути доступним для спеціалістів різних країн.

3) **Милозвучність** – термін має бути легко вимовлятися і мати приємний звуковий вигляд. Це сприяє його кращому запам'ятовуванню та використанню, особливо у мовному спілкуванні [22, с. 58].

Відомий науковець О. Пономарів вважає наступне: «Термін – це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови й підпорядковується її законам» [21, с. 92].

Терміни та звичайні слова також можна відрізнити, вивчаючи їх використання в загальній мові, що означає, що чим рідше слово або фраза в загальній мові, тим більш спеціалізоване воно є і тим більша ймовірність, що його називатимуть терміном. Як пояснює литовський дослідник С. Кейніс, термін є «тільки таке слово, яке має визначене й обмежене значення та встановлену сферу вживання» [52, с. 27]. Проте бувають такі випадки, коли те саме слово має загальне значення в повсякденній мові та конкретне в спеціальному контексті. Інший литовський термінолог К. Гайвеніс стверджує, що багато термінів не входять до спеціальних словників і належать до загальної мови, та пропонує деякі характеристики терміна, який

має бути «точним, граматично правильним, широко застосовним, коротким і стилістично нейтральним» [45, с. 13].

В підручнику за редакцією І. Білодіда наводиться таке визначення слова: «Слово – це найменша самостійна одиниця мови, яка може складатися із одного звуку, а частіше із граматично оформленого звукового комплексу, і якій суспільною практикою закріплене певне значення, а також яка властива відтворюваність у процесі мовлення». Це визначення слова визнає його як мінімальну лінгвістичну одиницю, яка має власне значення та може бути використана в мовленні. Також воно враховує граматичну структуру слів та їхню функцію у мовленні [25, с.27].

Дж. Пірсон, опрацювавши традиційні та прагматичні визначення різних дослідників, які зазвичай у визначенні терміна зазначають, що терміни – це, по суті, «лінгвістичний знак у соціальній мові; він має означуване і означаюче», зупинилася на твердженні про відмінність між словами і термінами, які, за її словами, використовуються в «спеціальній предметній області». Пірсон процитувала чітке визначення між «термінами» і «словами»: «...елементи, які характеризуються спеціальним значенням у межах певної дисципліни, є «термінами» цієї дисципліни, і в сукупності вони утворюють її «термінологію»; ті, що функціонують у загальному значенні в різних підмовах, називаються просто «словами», а їхня сукупність – «словникова група» [64, с. 15].

Різноманітність визначень поняття «термін» пояснюється передусім тим, що характерні ознаки цього поняття не є чітко визначеними. Це призводить до того, що кожен вчений розуміє це явище по-своєму.

Більшість мовознавців вважають, що суттєвими ознаками терміна є його однозначність всередині конкретної терміносистеми, наявність чіткої дефініції, системність та лаконічність. Іноді до цих вимог приписують і відсутність синонімів, однак насправді, як і стислість, це може бути більше бажанням, аніж практично досяжним стандартом. Фактично в

термінології, так само як і в загальній мовній лексиці, часто спостерігається багатозначність та можливість використання синонімів [29, с. 15].

Термінологічні системи мають уникати синонімії, адже багатозначність послаблює чіткість і однозначність термінів. Оптимальним рішенням тут є вилучення одного з синонімів, як правило новітнього. Адже ідеальна термінологія передбачає: одне поняття – один термін, і навпаки – один термін – одне поняття [30, с. 31].

Щодо питання про географічні терміни, то тут варто зазначити, що на питання про сутність географії не можна відповісти однозначно, оскільки існує велика кількість визначень, що намагаються пояснити це поняття.

Відомо, що коріння географії як науки сягає античної Греції, де вивченням окремих географічних питань займалися такі учені-філософи, як Аристотель, Ератосфен, Стратон, Птоломей. Сам термін «географія» походить від грецьких слів «*γῆα*» – *земля* та «*γραφω*» – *пишу*, і саме в цьому контексті термін активно використовувався в давні часи.

Наведемо кілька прикладів визначень терміна «географія».

Ф. Вітасек визначає географію як природничу науку, що дає всебічні знання про Землю як особливе космічне тіло, на різноманітній поверхні якого в результаті багатьох взаємодій утворилися природних явищ; великий етап розвитку життя, вона займається проблемами продовження цього життя і особливо продовження життя людини на Землі та її взаємовідносин з людиною на Землі та її взаємовідносин з природою [73].

Географія прагне зрозуміти явища на основі порівняння всіх природних явищ і людини що відбуваються в географічних областях [57].

Географія являє собою комплекс тісно взаємопов'язаних наук, що поділяється на чотири основні блоки: фізична географія, суспільна географія, картографія та країнознавство. Кожен з цих блоків охоплює низку більш вузьких географічних дисциплін. Зокрема, фізична географія включає загальну фізичну географію, регіональну фізичну географію, галузеві фізико-

географічні науки та палеогеографію. Всі ці науки вивчають географічну оболонку Землі. Фізична географія досліджує склад, будову, особливості формування й розвитку географічної оболонки, а також її просторову диференціацію та районування. Тобто це наука про закономірності територіальної диференціації географічної оболонки та комплексне вивчення її структури. Таким чином, географія не є наукою про Землю загалом – таке завдання було б непосильне для однієї науки, а вивчає лише певну та дуже тонку її плівку – географічну оболонку. Однак і у цих межах природа вивчається багатьма науками (біологія, зоологія, геологія, кліматологія). Яке ж місце займає загальне землезнавство в системній класифікації географічних наук? Відповідаючи на це питання, необхідно зробити одне пояснення. У кожній науки розрізняють об'єкт і предмет вивчення (об'єкт науки – кінцева мета, до якої прагне будь-яке географічне дослідження; предмет науки – найближча мета, завдання, яке стоїть перед конкретним дослідженням) [5, с.5].

Серед найбільш розгалужених галузей лексико-семантичної системи української мови виділяється географічна номенклатура, відома також як географічна термінологія. Ця галузь мови охоплює лексичні одиниці, пов'язані з найменуваннями ландшафтів, топографічними апелятивами, місцевими географічними назвами, топоапелятивами, а також використанням номенклатурних термінів та детермінативів. Ця галузь мови є особливо багатою та різноманітною, оскільки вона включає в себе широкий спектр термінів та назв, які використовуються для опису географічних об'єктів, рельєфу, регіонів та інших аспектів землі та її характеристик. Ця термінологія є важливою для науковців, географів, геологів, а також для всіх, хто вивчає різноманітні аспекти географії та пов'язані з нею науки [31, с. 75].

Географічна термінологія, на думку Т. Беценко, «тим цікава і цінна, що є творінням народного генія, результатом багатовікових спостережень наших пращурів над навколишньою природою, і не тільки спостережень, а й

цілеспрямованого використання та зміни природних явищ на основі пізнання їх закономірностей» [1, с. 42]. Це неможливо заперечити, оскільки географічна термінологія дійсно відбиває історію нашого народу та мови, а також зберігає перші записи про характеристики краю. Її значення надзвичайно велике, особливо як резервуара для топоніміки, зокрема мікротопоніміки.

Лінгвіст Т. Мизин пропонує своє визначення географічного терміна, який є словом чи словосполученням, «що репрезентує поняття географічної сфери, є відтворюваним, має дефініцію, зафіксовану в словнику географічних термінів» [18].

Дослідження географічної термінології є важливим напрямом для вдосконалення цієї галузі знань. Аналіз існуючих термінів дозволяє виявити прогалини, неузгодженості та інші проблеми, що потребують вирішення. Вивчення динаміки розвитку терміносистеми сприяє прогнозуванню майбутніх тенденцій та підготовці до нових викликів. Створення сучасних термінологічних баз даних із широким доступом полегшує оволодіння термінологією та її практичне застосування.

1.2 Історія формування українських та англомовних географічних термінів

Формування географічних термінів є захоплюючим шляхом розвитку мови, що відображає розуміння та опис світу, як історичного, так і географічного. Ця історія віддзеркалюється в термінах, які мандрівники та дослідники використовували для опису географічних феноменів, об'єктів та явищ протягом віків. Вона стала своєрідним відображенням подорожей, відкриттів, наукових досліджень та суспільних трансформацій, що відбувалися у світі.

Географія була важливою дисципліною протягом багатьох століть, а перша зафіксована карта датується IX ст. до н.е. Однак від самого початку географія складалася з мінливого набору тем та ідей, що призвело до відсутності «конкретного» уявлення про те, що саме є географією. Завдяки географічним відкриттям, починаючи з 1400 року, географія стала розглядатися як більш цінна практика для імперського зростання та процвітання. Перехід до 1815 року ознаменувався кінцем першої французької колоніальної імперії у битві при Ватерлоо. Цей час став потужною відправною точкою для розвитку географії як визнаної дисципліни як з наукової, так і з колоніальної точки зору.

Загалом, до XIX ст. історія географії розглядається як історія розвитку наших знань про Землю, тобто як історія географічних досліджень і відкриттів, а також як історія карт [71].

Н. Кліффорд відмітив, що «Французька революція і наполеонівські війни зупинили найкращі форми географічних досліджень епохи Просвітництва, але дали новий поштовх стратегічно важливим наукам картографії та землеустрою» [39]. Початок розвитку географії можна розглядати у 19 столітті як створення ідеальних умов для розвитку окремого предмета, який сприяв імперським ідеалам та зміні суспільного сприйняття навколишнього світу. Історично Британська імперія в постколоніальні часи використовувала географію як інструмент для формування національної та імперської ідентичності, пов'язаної з ідеєю «національної держави». У 1870 р. після появи на карті Європи Німеччини як єдиної держави Фрідріх Ратцель визнав силу об'єднаної Німеччини та економічні вигоди, які з нею пов'язані [66]. Громадська думка на той час втрачала підтримку попереднього виправдання імперії як «божественного права на панування», і саме тут починає набирати обертів екологічний детермінізм і теорія еволюції Ч. Дарвіна.

Одним із чинників, що сприяв зростанню та становленню географії як дисципліни, був розвиток і поширення концепції соціального дарвінізму в імперії. Соціальний дарвінізм став ключовою парадигмою географії приблизно з 1859 року після публікації книги «Про походження видів шляхом природного відбору, або збереження привілейованих рас у боротьбі за життя» [42]. Саме це, в поєднанні зі зростаючою імперською владою, допомогло створити клімат виправдання дій імперії на основі ідей Дарвіна про виживання найбільш пристосованих, незважаючи на те, що часом вони відверто розходилися з оригінальними ідеями Дарвіна [67]. «Походження видів» Ч. Дарвіна було використано при створенні екологічного детермінізму – географічної парадигми XIX століття, яка стверджувала, що на розвиток людства безпосередньо впливають кліматичні та екологічні фактори, що призводить до процвітання і розвитку певних груп (наприклад, Північної Америки і Європи) на більш високому рівні, ніж їхні колеги в інших регіонах (наприклад, Південної Америки, Африки, Далекого Сходу). Багато видатних географів того часу підтримали цю ідею, забезпечивши міцний академічний статус цього поняття, створивши незліченну кількість анекдотичних дослідницьких робіт. Одним з таких географів була Еллен Черчілль Семпл (американська географиня, перша жінка-президент Асоціації американських географів 19-20 століття), яка вивчала розподіл людей та їх зв'язок з навколишнім середовищем, що пізніше стало відомо як антропогеографія. Дослідження Семпл зосереджувалося на Філіппінах, і вона стверджувала, що виявила схожість між «нерозвиненими поведінковими рисами, такими як лінь і пияцтво, які характеризують людей, що живуть у теплом кліматі» [61].

До того, як географія стала поважним академічним предметом, вона здебільшого складалася з книг у стилі подорожніх журналів та навігаційних карт. На початку 19 століття географія була в кращому випадку тестом на пам'ять і читання карт, а не науковою дисципліною, що змусило багатьох

стверджувати, що географії не вистачало необхідного наукового статусу як дослідницької дисципліни на університетському рівні [51]. Основною причиною зростання популярності географії було визнання стратегічної важливості знань про свою імперію і світ в цілому, що можна побачити в багатьох звітах того часу, які підкреслюють важливість географічної освіти для імперії: «Інтереси Англії такі ж широкі, як і світ», «тому питанням імперської важливості є те, що не слід нехтувати жодними розумними засобами для навчання її молоді ґрунтовним географічним знанням» [54]. Як зазначає Келті, багато хто дотримувався думки, що географія стає все більш важливим інструментом у тому, як «робити» імперію з точки зору стратегічного управління глобальною імперією, а також як «зображати» і «виправдовувати» імперську колонізацію перед масами.

Наприкінці XIX ст. географія як дисципліна вела важку боротьбу за визнання в університетах; більше того, через своє становище на перехресті природничих і соціальних наук, вона не тільки мала серйозні проблеми зі своїми засадами, але й численних критиків і конкурентів. Це зумовлює відчутну потребу в обґрунтуванні дисципліни, утвердженні її гідності та незалежності від інших природничих і соціальних наук. Часто виникали дебати щодо її відносин з науками, які є «суміжними» або «допоміжними» до географії [40].

Королівське географічне товариство відіграло важливу роль у становленні географії, оскільки воно прагнуло покращити університетське викладання географії. Виступаючи за створення більшої кількості посад у провідних університетах і після створення посади Інспектора географічної освіти у 1884 році, Джеймс Келті запропонував реформи географічної освіти, які допомогли утвердити географію як окрему дисципліну, відмінну від традицій написання мандрівницьких описів минулого. Мотивація цього прагнення до наукового визнання впливала з низки причин: академічне визнання забезпечує життєво важливе фінансування досліджень і

предметного розвитку, які раніше фінансувалися за рахунок власних коштів. Визнання географії як окремої наукової дисципліни, відокремленої від дозвілля вищих класів, надало їй більшої довіри і поваги, що сприяло більшому зростанню і розвитку предмета і його практиків.

Історія географії була також пов'язана з історичною географією, тобто з реконструкцією географій минулого, особливо – з європейської точки зору – грецького та римського минулого. Як історія подорожей, вона також була пов'язана з виявленням можливих попередніх претензій на території, які б забезпечили юридичну легітимність політичного володіння.

У той же час, в географії, яка по суті була описом країн і регіонів, історія подорожей і відкриттів могла продовжувати відігравати свою роль, судячи з того, як її використовували дві великі постаті на початку 19-го століття, Александр фон Гумбольдт (німецький барон, науковець-енциклопедист, фізик, метеоролог, географ, ботанік, зоолог, мандрівник 19 століття) та Карл Ріттер (німецький географ 19 століття). Ганно Бек, посилаючись на так званий «порівняльний метод», написав наступне: «...те, що Ріттер розуміє під порівняльним методом, є, насамперед, не більше, ніж компіляція історичних джерел, впорядкованих у хронологічному порядку, передусім звітів про подорожі» [37]. Тому не дивно, що ці подорожі, які відображали розширення географічного горизонту, продовжували складати істотну частину географії аж до початку 20-го століття; історій, які деякі автори тепер вважають частиною науки і особливо корисними для вивчення дисципліни, оскільки, як писав Вів'єн де Сен-Мартен: «просто слідуючи за наукою, коли вона проходить через свої послідовні етапи, можна побачити місце, яке вона займає в загальному розвитку людства» [65].

У 2 п. XIX ст., що збігається з вражаючим зростанням наукової спільноти географів, історія географії звернула свою увагу на нові теми. Резонанс від «Історичного нарису прогресивного розвитку ідеї Всесвіту», який був опублікований у книзі Олександра де Гумбольдта «Космос» [48], та

розвиток фізичної географії привнесли в ці історії еволюцію уявлень про фізичну будову світу та взаємозв'язок між різними природними явищами. Одночасно зі зростаючим інтересом до проблем людини – що мало призвести до створення систематичної географії людини – увага також була спрямована на історію методів і процедур, які використовувалися для визначення багатства і чисельності населення країн (переписи, податкові списки тощо) [55].

В останні десятиліття XIX ст. академічна інституціоналізація географії відбувалася шляхом утвердження ідеї розриву з минулим. «Нова географія», що з'явилася у 1880-х роках, звела все, що було до Гумбольдта і Ріттера, до розгляду як донаукового етапу, який тепер відійшов у минуле, і перетворила його на просто об'єкт уваги в пошуках попередників сучасних ідей. Водночас історія картографії та історія відкриттів – які, як ми помітили, були традиційними складовими історії географії – набули самостійного розвитку і хоч і продовжували залишатися предметом уваги окремих географів, почали все більше вивчатися фахівцями: перша – переважно картографами та істориками науки [35].

Зміни, що відбулися з 1950 р., спричинили розкол у єдності, яку дисципліна зберігала з початку століття, базуючись на прийнятті всією науковою спільнотою регіональної парадигми та історичистського підходу. Ці зміни призвели до появи нових поколінь історичних праць, деякі з яких намагалися розповісти про перипетії та головних дійових осіб трансформацій, що відбувалися [50]. Все це означало, по-перше, більшу увагу до сьогодення; по-друге, пошук відповідних попередників для кожної революційної зміни; і, нарешті, більшу увагу до зв'язків географії із загальною еволюцією природничих і суспільних наук, а також із загальною еволюцією ідей і філософських систем відліку [47]. Це також посилювало тенденцію до скороченої хронології історії предмета, яка обмежується

сучасною географією, тобто подіями, що відбулися після внеску Гумбольдта і Ріттера, яких всі сторони урочисто вважають батьками сучасної географії.

1.3 Класифікація англомовних географічних термінів

Сама класифікація означає і саму процедуру систематизації (метод), і результати такої процедури (певне впорядкування, розподіл, певне групування і т.д.). Такий же подвійний зміст має і поняття «типізація» [14, с. 5].

Підходи до класифікації термінів за їх структурою можуть варіюватися. Наприклад, у своїй роботі А. Коваленко виділяє три основні категорії термінів:

1) *Перша категорія* – це прості терміни, які складаються лише з одного слова.

2) *Друга група* – складні терміни, які складаються з двох або більше слів і можуть писатися разом або через дефіс.

3) *Третя категорія* – терміни-словосполучення, що містять кілька компонентів, кожен з яких характеризується певною будовою та специфічним способом утворення слова [11, с. 258].

За структурою та взаємозв'язками між ними, терміни можна поділити на дві категорії: однослівні лексеми та словосполучення. Ця класифікація базується на різноманітності та внутрішніх зв'язках термінів, що відображаються у їхній структурі. Існує думка, що двокомпонентні та багатоконпонентні терміни мають особливе значення й актуальність у сучасній науці [4, с. 38].

За О. Єсперсеном, основними джерелами розширення словникового складу сучасної англійської є різні типи морфологічних, синтаксичних та синтактико-морфологічних методів утворення слів [49, с. 56]. Географічна

термінологія не є винятком з цього правила. Переважна більшість географічних термінів створюється за допомогою різних методів словотвору.

Зокрема, аналіз Т. Мизин вказує на те, що найбільш продуктивним видом є афіксація. Важливо відмітити, що суфіксація є більш поширеною, ніж префіксація. Суфіксальна модель використовується для створення різних частин мови, але найчастіше вона виявляється у створенні термінологічних одиниць, особливо іменників та прикметників, а найпоширенішими суфіксами є **-tion**, **-ous**, **-age**. Інші суфікси вживаються в 5 % випадків. Префіксальна модель створення географічних термінів також є досить продуктивною. Вона включає різноманітні багатофункціональні префікси, які використовуються для формування термінів-іменників та термінів-прикметників. До числа продуктивних префіксів (**anti-**, **inter-**, **sub-**, **super-**) входять також інтернаціональні, які широко використовуються при створенні термінів-інтернаціоналізмів. Найбільш поширеними є префікси: **inter-** (29 %), **multi-** (18 %), **micro-** (13 %), **mono-** (9 %), тоді як інші префікси становлять 31 % від усіх випадків. Найбільш продуктивним видом афіксації при створенні географічних термінів є поєднання префікса та суфікса. При цьому варто відзначити, що найчастіше використовується поєднання префікса **de-** із суфіксом **-tion**, а також поєднання префіксів **mono-**, **multi-**, **supra-** з суфіксом **-al**. Ще одним з найпродуктивніших методів поповнення географічного словника є словоскладання (44 %). Цим методом утворюються складні слова або композити. У зв'язку з цим, подальше дослідження географічних термінів засвідчує наявність певних ознак, що визначають композитність. Вчена пропонує такі критерії композитності: денотативний, семантичний, синтаксична цілісність, лексико-граматична єдність. З погляду дослідниці, лише комплекс ознак може чітко відокремлювати композити від інших типів термінологічних одиниць [18, с. 168-169].

У зв'язку з тим, що в англійській мові одне й те саме слово може належати одночасно до декількох граматичних категорій (частин мови), їх

чітка класифікація ускладнена. Наприклад, лексема "*fair*" виступає як іменник, так і прикметник. Для визначення основної граматичної належності багатозначних слів застосовують два критерії:

- 1) правила граматичної і лексичної сполучуваності в англійській мові;
- 2) критерій частотності того чи іншого значення слова.

Чим більша кількість значень має слово в межах конкретної частини мови, тим імовірніше, що саме ця частина мови є для нього головною, основною. Отже, граматична належність англійських слів визначається комплексним аналізом їх семантики, сполучуваності та частотності вживання в певній функції.

Отже, О. Мізин виділяє шість структурних моделей складних географічних термінів:

- 1) N + N;
- 2) Adj. + N;
- 3) Adv + N;
- 4) V + Adv;
- 5) V + V;
- 6) V + Adv + N [18, с. 169-170].

Норвезький мовознавець Хайді Суонуті запропонував відмінну класифікацію термінів, яка відрізняється від звичайної класифікації. Він визначає терміни наступним чином, виділяючи кілька типів однослівних термінів:

1) *Прості терміни* – це терміни, які мають одну кореневу морфему, а також можуть включати афікси (приставки, суфікси тощо) для уточнення значення.

2) *Складні терміни* – це терміни, які складаються з кількох основ, тобто вони мають більше однієї кореневої морфеми.

3) **Багатослівні терміни** – це терміни, які складаються з декількох слів. Це можуть бути складні вирази або словосполучення, що використовуються для опису понять або явищ [68, с. 33].

С. Павел пропонує власну класифікацію термінів, яка складається з п'яти груп: прості терміни, складні терміни, аббревіатури, акроніми та ініціалізми [63, ст. 20]. Її поділ схожий на ідеї Дюбука.

У класифікації Дюбука терміни поділяються на три групи: прості терміни (складаються з одного слова, утвореного з основи, з афіксами або без них), складні терміни (складаються з двох або більше слів, пов'язаних граматичним зв'язком) і термінологічні словосполучення (складаються з групи слів) [44, с. 38-39].

Коли ми зустрічаємо термін у науковому тексті, ми можемо вперше стикаємось з ним і не завжди розуміємо його значення. Тому важливо знати, як термін побудований, чи він однослівний, чи складний, чи може складатися з декількох слів. Це допомагає нам зрозуміти, як саме цей термін пов'язаний з конкретним поняттям або явищем. Таким чином, ми можемо краще розуміти науковий текст та уникнути неправильного розуміння. Крім того, знання про структуру термінів корисне для того, щоб самим створювати нові терміни, які точно відповідають семантиці певного поняття чи явища. Це сприяє розвитку наукової мови та стандартизації термінології у різних галузях науки [32].

У географічному термінологічному словнику С. Рудницького зазначені терміни, які відносяться до різних сфер географії. Кількість цих термінів відповідає певним розділам географії: математичній географії – близько 1 350 термінів, фізичній географії – близько 3 260 термінів та антропогеографії – 820 термінів. Також у словнику виділені окремі категорії термінів: ті, які мають іноземне походження, і ті, які відносяться до української наукової та етнічної термінології [23].

Електронний географічний словник Geograf, котрий нараховує 2878 термінів, ділить географічні терміни наступний чином:

- 1) Мінерали та гірські породи (54 терміна)
- 2) Суспільно-географічні терміни (436 терміна)
- 3) Терміни з галузі картографії, геодезії, гравіметрії, топографії (930 терміна)
- 4) Терміни з галузі країнознавства, політичної географії і геополітики (44 терміна)
- 5) Терміни з галузі туризму та рекреації (270 терміна)
- 6) Фізико–географічні терміни і поняття (1151 терміна)

Насамперед в географії розрізняють два основні напрямки – фізичну та суспільну географію:

1) Фізична географія концентрується на вивченні природних компонентів географічної оболонки Землі. Зокрема, вона досліджує такі аспекти як рельєф, клімат, водойми суходолу та Світового океану, ґрунти, рослинний і тваринний світ.

2) Натомість, суспільна географія займається вивченням територіальної організації людського суспільства. Вона аналізує особливості розселення населення, функціонування економічної, соціальної та політичної сфер на певних територіях.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Термін як мовний знак відображає поняття науки чи техніки і характеризується своєрідною структурою та функціями. Це семантичне утворення має ряд визначних ознак, таких як однозначність, відокремленість від контексту, стилістична об'єктивність, системність, чітка дефініція та прагнення уникнення синонімів чи омонімів.

Формування термінів відбувається за різними принципами: від похідних слів до складених конструкцій, використання скорочень та запозичень з інших мов. У перекладознавстві спостерігається тенденція до формування термінів за допомогою поєднання двох чи більше слів. Географічний термін – це спеціальне слово або фраза, яке використовується в географії для опису конкретного географічного об'єкта, явища, регіону, фізичної особливості або аспекту географії. Цей термін має чітку визначену дефініцію та застосовується для стандартизації мови й уточнення розуміння між фахівцями в галузі географії.

За семантичними ознаками географічні терміни діляться на загальногеографічні: ландшафтні (савана, пустеля, степ тощо); гідрографічні (річка, болото, озеро тощо), орографічні (пагорб, гори тощо), геоботанічні (ліс, березняк тощо), ті, що відносяться до типів поселень (місто, поселення, село тощо); економіко-географічні (шахта, міст тощо).

Фізичний географічний термін – це різновид географічного терміну, що належить до галузі фізичної географії та позначає певне поняття саме фізико-географічного характеру

РОЗДІЛ 2 ЕТИМОЛОГІЧНІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ТЕРМІНІВ

2.1 Стратегії перекладу англomовної географічної термінології

Питання перекладу географічної термінології з англійської мови на українську є важливим завданням, що вимагає ретельного дослідження та вдосконалення мовних та фахових навичок. Географічна термінологія охоплює широкий спектр понять і термінів, які стосуються географічних об'єктів, явищ та процесів, і відіграє важливу роль у розумінні природного середовища та глобальних явищ. В умовах глобалізації та інтернаціонального обміну інформацією, правильний переклад географічних термінів стає обов'язковим для належного сприйняття інформації та збереження точності при передачі знань.

Різні вчені по-різному пояснюють переклад. На думку Р. Белла, переклад – це метод заміни тексту однією мовою аналогічним текстом іншою мовою [37, с. 6]. Д. Келлі визначає переклад як здатність інтерпретувати вихідний текст і відтворювати його мовою перекладу, використовуючи реєстр, значення та інші мовні ресурси для отримання бажаного результату [53, с. 26-27].

Досі основна увага приділялася перекладознавчим дослідженням, які визначають труднощі та рекомендують найкращий перекладацький підхід для їх подолання. Як наслідок, переклад можна визначити як вправу з вирішення проблем і механізм прийняття рішень. Це також складне завдання, оскільки перекладач стикається з певними труднощами або проблемами, які потребують спостереження, ідентифікації та відповідної реакції. Процес вибору вимагає розробки відповідної стратегії для вирішення будь-яких таких проблем [33, с. 90].

Поняття «стратегія» знаходить своє широке застосування в працях вчених та фахівців різних галузей знань. Це поняття має своє коріння у військовій сфері і здобуло особливу популярність в аналізі військових операцій. Слово «стратегія» походить від грецького слова «strategia», яке складається з двох частин: «stratos», що означає «військо», і «ago», що перекладається як «веду». Поєднавши ці дві складові, ми отримуємо слово «strategos», яке інтерпретується як «полководець» або «військовий командир, що керує армією». З часом, приблизно в 550 р. до н.е., термін «strategos» став використовуватися для позначення мистецтва стратегії, яке включало в себе планування та розгортання військ під час бою.

Поняття стратегії перекладу тісно пов'язане з організацією та плануванням діяльності перекладача. У загальному сенсі, стратегія може бути розглянута як конкретний план для досягнення конкретної мети. Проте, в контексті перекладу, стратегія передбачає не обов'язково жорстку послідовність перекладацьких кроків, а скоріше гнучке використання різних методів та технік перекладу, що відповідають обраним орієнтирам та загальному напрямку перекладу. Цей напрямок, в свою чергу, визначається багатьма чинниками, такими як мета перекладу, стилістичні особливості оригіналу, авторське ставлення до тексту, а також фактори, що впливають на точність передачі інформації з мови оригіналу. У кожному конкретному випадку ці фактори і їхні відносини будуть унікальними, і тому «траєкторія» руху перекладача буде різною. Багато дослідників приходять до висновку, що суть стратегії перекладу полягає в ретельному плануванні діяльності перекладача.

У сучасному перекладознавстві широко застосовується термін «стратегія перекладу», що дозволяє описати сам процес перекладу. Цей термін поширений у науковій і навчальній літературі. Проте, якщо розглянути, як використання цього терміна впливає на наше розуміння

процесу перекладу та що саме означає поняття «стратегія перекладу», виникає суттєва складність.

Наприклад, існує багато синонімів даного терміна. Паралельно з «стратегією перекладу» трапляються такі терміни, як «перекладацька стратегія», «тактика перекладу» та «стратегія поведінки перекладача в процесі перекладу». Дані вирази використовуються як семантичні аналоги, і ця інтерпретація не завжди є однозначною. Варто додати, що словники не дають визначення цього поняття.

Багато лінгвістів присвятили свої дослідження стратегіям перекладу, їх характеристикам, методам і способам. Такі дослідники, як І. Корунець, В. Карабан, А. Коен, Е. Честерман, В. Лершер, Л. Венуті, зробили значний внесок у цей напрямок, а основні принципи перекладацької стратегії розробили І. Гете, Ф. Гюттінгер, Дж. Драйден та інші.

Перекладацьку стратегію визначають як програму перекладацької діяльності, яка формує загальний підхід перекладача до перекладу в умовах певної комунікативної ситуації двомовного спілкування, що визначає специфічні особливості цієї ситуації та мету перекладу, а також встановлює характер професійної поведінки перекладача в межах певної комунікативної ситуації [41].

А. Коен розглядає перекладацьку стратегію з позицій комунікативно–прагматичного підходу: «стратегія – це спосіб виконання перекладацького завдання, який полягає в адекватній передачі з іноземної мови на мову перекладу комунікативного наміру відправника з урахуванням культурологічних та особистісних особливостей мовця, базового рівня, мовної надкатегорії та підкатегорії» [41].

Х. Крінгс впровадив концепцію стратегій перекладу, які визначаються як потенційно усвідомлені плани перекладача, спрямовані на досягнення конкретних завдань перекладу. В цій концепції розрізняються два рівні стратегій: макростратегія та мікростратегія. Макростратегія визначає

загальний підхід до вирішення різних перекладацьких завдань, включаючи кілька етапів: передперекладацький аналіз, власне переклад та післяперекладну обробку тексту. Передперекладацький аналіз охоплює підготовчі дії, спрямовані на збір і розуміння тексту джерела. Сам переклад включає в себе вибір стратегій та прийняття рішень щодо передачі смислу тексту на цільову мову. Післяперекладна обробка означає виправлення та вдосконалення перекладу для досягнення максимальної якості. Введення таких стратегій допомагає перекладачам ефективніше вирішувати завдання перекладу на різних рівнях складності [56, с. 175].

Р. Белл розуміє перекладацьку стратегію як «спільний план дій перекладача», обумовлений сукупністю його базових установок, спрямованих на досягнення цілей, які свідомо чи несвідомо ставить перед собою перекладач [37, с. 116].

Текст перекладу повинен максимально точно передавати зміст оригіналу, авторський спосіб вираження думки, його комунікативну стратегію, що досягається шляхом збереження максимально можливої структурної та смислової подібності текстів оригіналу та перекладу [34].

Вибір стратегії перекладу залежить від кількох факторів, які включають основну мету перекладу та контекст виконання завдання. Щоб прийняти ефективне рішення, перекладач повинен чітко розуміти, яке завдання вирішується та для кого виконується переклад. Для визначення стратегії перекладу перекладач опирається на об'єктивні та суб'єктивні фактори. Об'єктивні фактори за Л. Коломієць включають цільову аудиторію перекладу, стан цільової полісистеми та кількість наявних перекладів даного твору у цільовій літературі. Суб'єктивні фактори включають в себе особисті вподобання перекладача, якість початкового тексту, а також технічні умови, у яких працює перекладач [13, с. 386].

Зовнішня інформація допомагає перекладачеві при виборі стратегії перекладу. До прикладу, якщо оригінальний текст було написано у XIX

столітті, необхідна архаїзація перекладу. А тексти, котрі призначені для дітей, повинні відзначатися відсутністю складних синтаксичних конструкцій та інших елементів, які можуть ускладнювати їх сприйняття та розуміння.

В. Лоршер виділяє три групи перекладацьких стратегій:

1) конативні стратегії, що виражають орієнтацію на реципієнта взаємодії з урахуванням змісту і функцій комунікації і спрямовані на визначення смислового змісту вихідного тексту і вплив на читача тексту перекладу, задуманого автором оригіналу;

2) особистісні перекладацькі стратегії – моделі когнітивної обробки інформації (сприйняття, інтерпретація і породження), які визначаються рисами характеру перекладача;

3) когнітивно-лінгвістичні стратегії, що базуються на мовних і текстових знаннях перекладача: знання когнітивної, емоційної, естетичної інформації та особливостей її вербалізації [58, с. 126-132].

П. Ньюмарк мав свій девіз «Перекладати потрібно настільки буквально, наскільки це можливо, і настільки вільно, наскільки це строго необхідно» та мав виділив три етапи перекладацької стратегії:

1) доперекладацький аналіз тексту (збір зовнішніх даних про текст; ідентифікація джерела та реципієнта; склад інформації та її насиченість: когнітивна, оперативна, емоційна, естетична інформація; комунікативні завдання, жанр мовлення).

2) аналітичний пошук змінних (створення тексту перекладу);

3) аналіз результатів перекладу [56, с. 132].

Л. Венуті виділяє чотири етапи стратегії при роботі над перекладом:

1) орієнтувально-аналітичний етап: ознайомлення з оригіналом, його читання і розуміння, його змістовний і лінгвістичний аналіз, збір зовнішніх даних про текст;

2) етап планування перекладацької діяльності та імовірного прогнозування результатів перекладу;

- 3) операційний етап: безпосередній переклад;
- 4) етап контролю та оцінювання: редагування перекладу та його прагматична адаптація до умов існування в приймаючій культурі [72, с. 58].

Орієнтувально-аналітичний етап передбачає:

- 1) Збір зовнішніх даних про текст: час створення тексту, автор (індивідуальний / груповий / анонімний, носій мови / не носій мови, вид діяльності, статус, самостійність і незалежність автора / приналежність до якої-небудь школи, спадкоємність); реципієнт оригіналу (кількісне охоплення, вікова група, освітній, професійний, соціальний статус);
- 2) Семантичний аналіз тексту: опис предмета повідомлення (фоновий аналіз), новизна, актуальність, затребуваність, ступінь спеціалізації;
- 3) Лінгвістичний (структурно-семантичний) аналіз оригіналу: лексичний склад (загальноживана / спеціальна лексика; однорідна / запозичена лексика, образність / конкретність / абстрактність, стилістичний регістр: книжковий, розмовний); граматичний склад: темпоральність, модальність, стан; синтаксична структура (простота / складність, тип зв'язності: експліцитні засоби зв'язку / смисловий розвиток, тип смислового розвитку: ланцюговий, «кущовий», асоціативний; комунікативний тип висловлювання: опис, розповідь, міркування, доведення; повна композиція / еліптичність речень; інформаційно-комунікативна структура: тематико-тематичний розподіл: прямий / інвертований); інформаційно-комунікативна структура: тематико-тематичний розподіл: прямий / інвертований;
- 4) Комунікативний аналіз тексту: функції тексту: експліцитні / імпліцитні; ієрархія комунікативних завдань (домінантні, факультативні, еквівалентні); типи інформації в тексті; тип тексту та/або функціональний стиль і жанр; специфічні характеристики тексту [72].

На етапі перекладу та імовірного планування відбувається передбачення можливих результатів перекладу. На цьому етапі роль

перекладача трансформується з одержувача інформації в передавача повідомлення мовою перекладу. Перекладач повинен визначити, наскільки повно і точно можливо відтворити смисловий аспект тексту засобами мови перекладу, а також врахувати його комунікативну спрямованість і прагматику. Також важливо з'ясувати, чи будуть цілі перекладу відповідати цілям оригіналу. Перекладач проводить прогнозування ступеня повноти та точності перекладу, а також ступеня еквівалентності між текстом перекладу і текстом оригіналу. Передбачуваний результат перекладу служить орієнтиром для перекладача, який визначає шляхи подальших перекладацьких дій та ступінь розумності відхилень від формальної близькості до оригіналу. На етапі планування перекладацької діяльності необхідно визначити такі аспекти: завдання перекладу, цілі перекладу, комунікативні завдання тексту, ідентифікацію можливих труднощів перекладу та методи їх подолання. Ці труднощі можуть включати семантичні аспекти, що потребують додаткових джерел інформації або консультацій з фахівцями, лексичні труднощі, граматичні та синтаксичні відмінності, стилістичні нюанси та відмінності у стилістичних традиціях мови перекладу [37, с. 96-100].

2.2 Етимологічний аналіз англomовних географічних термінів

Кожен день ми активно використовуємо сотні слів у спілкуванні, не звертаючи увагу на їхнє минуле та джерело походження. Але лінгвісти звертають значну увагу на вивчення історії слів та реконструкцію їхнього еволюційного шляху. Цей аспект мовознавства називається «етимологією».

Термін «етимологія» походить із грецької мови і складається зі слів «істина» та «вчення». Зазвичай, відносячись до етимології конкретного слова, мають на увазі встановлення його історичного походження. Іноді цей термін використовується для позначення розділу мовознавства, що спеціалізується на вивченні походження слів.

Варто також наголосити, що термін «етимологія» також має і інше значення – «походження слова».

Головна мета етимології полягає в розкритті давніх походжень та первинних форм слів. Важливим аспектом її дослідження є внутрішня структура, яка визначає спосіб, яким слово надбирає своє значення через взаємодію морфем. Іншими словами, внутрішня форма вказує на спосіб, яким звукове відображення слова пов'язане із його значенням та відображає ознаку, що лягла в основу найменування предмета. Внутрішня форма надає звуковому вигляду слова мотивацію та пояснює, чому саме це слово використовується для вираження певного значення [16, с. 120].

Значна частина англійської наукової лексики – латинсько-грецького походження і має так звану «інтернаціональну впізнаваність», тобто це характеристика слів, які легко впізнаються та розуміються в різних мовах завдяки схожості. Це зумовлюється, серед іншого, і неофіційним статусом англійської мови як «мови міжнародного спілкування». Саме ці слова зобов'язані своєму походженню, але в більшій мірі вони виникли далеко не в англійській мові.

У історичному контексті, латинська та грецька мови стали загальними мовами науки в середньовіччі в усій Європі. Завдяки спорідненості з індоєвропейськими мовами, європейська наукова спільнота з легкістю спілкувалася, незалежно від того, чи вони говорили англійською, німецькою, французькою, іспанською або іншими мовами Західної Європи. Термінологія в багатьох наукових галузях має корені у латинській та грецькій мовах, і наукові відкриття розглядалися як спільна спадщина, що розвивалася в європейському контексті протягом численних століть. Ця спільність мов і знань сприяла вільному обміну ідей та сприяла розвитку науки в Європі. Ця історична спільність мов та знань також відіграла важливу роль у збереженні та поширенні культурної та наукової спадщини. Наукові тексти, написані латинською та грецькою мовами, стали доступними для вчених із різних

країн та регіонів, що сприяло глибшому розумінню наукових концепцій і методів. Ця спільність також підштовхнула до розвитку перекладу та інтерпретації наукових текстів, роблячи їх доступними для широкого аудиторії та сприяючи глобальній співпраці в науці.

Слід відзначити важливість єдності графічної системи (мається на увазі важливість збереження спільного написання латинських та грецьких слів у наукових текстах, незважаючи на фонетичні відмінності у вимові в мовах різних країн), завдяки якій англомовний вчений, навіть не володіючи іспанською мовою, може легко отримати необхідну інформацію з наукового тексту, написаного іспанською мовою. Важливо враховувати, що багато латинських та грецьких слів зберігають своє традиційне письмове написання, навіть при наявності фонетичних змін, які можуть відбуватися в їх вимові в межах конкретної мови. Наприклад, слово «географія» іспанською буде «geografía», англійською – «geography». Незважаючи на фонетику вимови, традиційне латинське написання зберігається з незначними варіаціями, що дозволяє однозначно визначити основне значення терміну.

Дійсно, єдність графічної системи та лексичної спадщини не лише забезпечує збереження культурних та наукових цінностей, але і робить науку більш демократичною та інклюзивною, дозволяючи вченим з різних країн спільно працювати над вирішенням важливих завдань людства.

До прикладу, такий термін, як *erosion* (*ерозія*) має латинську етимологію. Воно походить від латинського слова «*erosio*», що означає «*вигризати*» або «*стирати*». Термін «*ерозія*» походить від дієслова «*erodere*», яке поєднує в собі «*e-*» (*виривати*) і «*rodere*» (*гризти або роз'їдати*). У контексті геології та екології «*ерозія*» означає поступове руйнування земної поверхні під впливом різних природних процесів, таких як вітер, вода або лід. Саме тому цей термін легко впізнаваний не тільки англомовними носіями.

Так само і з терміном *delta* (дельта), хоча тут історія походження набагато глибше. Коли великі річки, такі як Ніл, розгалужуються в кілька рукавів у кінці своєї течії та утворюють великий трикутник родючої землі, ці трикутні ділянки землі називаються дельтами. Цей ярлик, однак, не був придуманий спеціально для географії. Натомість термін дельта спочатку застосовувався до річок як щось на зразок порівняння чи метафори, щоб описати, як виглядав кінець певних річок. Простіше кажучи, використання слова «дельта» для опису кінця річок було досить буквальним, оскільки спочатку воно мало змусити читача чи слухача уявити однойменну трикутну грецьку літеру Дельта (Δ). Вважається, що Геродот (бл. 490–425/420 рр. до н. е.), давньогрецький історик, був першим, хто описав форму віялоподібного гирла Нілу як трикутну форму дельти. Проте, хоча він був першим, хто записав це, він, очевидно, запозичив порівняння в інших греків. Геродот стверджував, що практика порівняння гирла Нілу з дельтою була широко поширена під час його контактів серед іонійських греків. Назва закріпилася, і через тисячі років вона залишається географічним терміном для опису трикутних гирл річок у наш час [69, с. 101].

Однак, в англійському словнику наявні географічні лексеми, які є спільнокореновими для багатьох європейських мов. Наприклад:

1) ***Earth* (земля)** походить від староанглійського «*eorþe*», що вказує на «грунт, землю, суходіл, країну, округ» і також використовується (поряд з «*middangeard*») як «матеріальний світ, пристань людей» (в протиставленні до неба або пекла). Цей термін має прото-германське походження зі старих фризських мов «*erthe*», старосаксонської «*ertha*», старонорвезької «*jörð*», середньодатської «*eerde*», датської «*aarde*», давньоверхньонімецької «*erda*», німецької «*Erde*», готської «*airþa*», можливо, від розширеної форми праіндоєвропейського кореня «*er-*», що означає «земля, грунт». Поняття «*Earth*» (земля), яке застосовується до планети, було вперше вжите приблизно в 1400 році;

2) ***tableland* (плоскогір'я)** - термін складається з двох частин: «*table*» походить від старофранцузького «*table*», що означає «*плоска поверхня*» або «*дошка*», а «*land*» - від слова «*lond*» або «*land*», що вказує на «*певну частину земної поверхні, рідний край людини або народу, територію, позначену політичними кордонами*». Ця лексема є спадкоємцем прагерманського «*landja-*» і також пов'язана з давньоскандинавською, давньофризькою, голландською мовами, де вживається як «*land*». Також у валлійській мові це має значення «*огорожа*», а в бретонській мові «*пустище*». За деякими джерелами, це слово може також мати віддзеркалення у французькому «*lande*». Таким чином, «*tableland*» суттєво означає рівнинну або плоску площу землі;

3) ***sea* (море)** - термін походить зі староанглійської «*sæ*», який використовувався для позначення великої водойми солоної води. Слово має германське коріння і пов'язане з давньоверхньонімецькою мовою «*sê*», з нідерландською «*zee*», зі старонорвезькою «*sær*».

4) ***weathering* (вивітрювання)** - термін «*weathering*» походить від давньоанглійського слова *weder* «*повітря, небо; вітер, буря*», від прагерманського *wedra-* «*вітер, погода*» (джерело також давньосаксонського *wedar*, давньоскандинавського *veðr*, давньофризького, середньонідерландського, голландського *weder*, давньоверхньонімецького *wetar*, німецького *Wetter* «*буря, вітер, погода*»).

Не дивлячись на той факт, що багато англійських географічних термінів виникли на шляху запозичень і різних впливів, цікаво відзначити, що корінні слова, які використовуються в англійській географічній термінології, часто стосуються основних понять фізичної географії. Ці терміни зазвичай відображають загальні концепції, і їх лексичні одиниці ідентичні до загальноприйнятих. Це цікаво, оскільки, як згадувалося раніше, навіть такі традиційні терміни здебільшого мають міжнародне визнання, які

пов'язане зі статусом англійської як мови міжнародного спілкування і популярністю англійської мови в географічній науці та літературі.

Історико-географічні праці середньовічного періоду, представлені у вигляді великих збірок і багатотомних видань, мають визначну важливість завдяки своїй масштабності та всебічному характеру. Ці твори приносять користь не тільки дослідникам географії, а й представникам інших гуманітарних і природничих наук, які включають їх у свої дослідження. Одним із таких унікальних видань, що становлять цінну спадщину, є багатотомна серія «The Principal Navigations, Voyages, Traffiques, and Discoveries of the English Nation», автором якої був Річард Гаклюйт. Незважаючи на те, що книга відрізняється від сучасної англійської мови, вона містить основні терміни фізичної географії, такі як «*river*» (річка), «*sea*» (море), «*south*» (південь), «*east*» (схід), «*west*» (захід), «*north*» (північ), «*region*» (регіон), «*island*» (острів), «*mile*» (миля), «*suburbs*» (околиці) та інші [47].

Іншими словами, більшість базових географічних термінів в англійській мові не пізніше епохи Середньовіччя. З того часу вони майже не змінилися.

У формуванні географічного словника англійської мови в пізні часи важливу роль відіграли латинські та французькі терміни. Таким чином, при дослідженні словника англійської мови можна помітити значну кількість запозичень із цих мов. У англійських термінах зустрічається велика кількість латинських і французьких афіксів, таких як *re-* (*regeneration, rejuvenation*), *-age-* (*drainage*), *-ous* (*bituminous coal, viscous lava*), *anti-* (*anticline, anticyclone*), *pro* (*map projection*), *-ism-* (*nomadic pastoralism*), *-able* (*water table, arable farming*) тощо. Велика частина географічних термінів англійської мови внаслідок цих запозичень зазнала зміни або втратила свою актуальність на рівні семантики.

Інше джерело походження англомовних географічних термінів пов'язане із німецькими словами, які в свою чергу були запозичені з французької мови. Це пов'язано з історією завоювання Галлії германцями-франками, коли французька мова засвоїла ряд німецьких слів, які пізніше внесли вагомий внесок в словниковий склад Німеччини. Після нормандського завоювання французька мова стала офіційною в Англії, що знову ж таки призвело до засвоєння французьких слів в англійський словник. Французькі слова німецького походження перетиналися з оригінальними англійськими термінами, до прикладу:

1) Географічний термін *wood*, що є синонімом слова *forest*, походить від староанглійського *widu*, раніше *widu tree* (дерева, ліс, гай;), від прото-германської мови *widu* (джерело також із старонорвезької *viðr*, данської та шведської *ved*, давньоверхньонімецької *witu*), від праіндоєвропейської *widhu* (джерело також із валлійської *gwydd*, гельської *fiodh* та староірландської *fid*).

2) Географічний термін *forest* означає «extensive tree-covered district, land legally set aside for specific purposes such as royal hunting» (велика покрита деревами місцевість, землі, законно відведена для певних цілей, наприклад для королівського полювання), від старофранцузького *forest* (ліс), сучасна французька *forêt*. Імовірно, зрештою, цей термін походить ще й від пізньолатинського (середньовічної латинської) *forestem silvam* (зовнішній ліс). Цей термін прийшов у середньовічну латину *foris*, можливо, через Германське джерело, споріднене з давньою високогерманською мовою *forst* від латинського *foris*.

3) Географічний термін *rock*, що означає «stone, mass of mineral matter» (камінь, маса мінеральної речовини). Термін походить із 1300 року, від давньоанглійського слова *rocc* (*stanrocc* «кам'яна скеля або обеліск») та безпосередньо від старої північнофранцузької *roque*, що споріднює із середньовічною латиною *rossa*.

2.3 Специфіка перекладу англомовних географічних термінів

Переклад вважається одним з найпоширеніших способів поповнення мовної лексики. Цей процес сприяє виникненню та поширенню еквівалентів слів, які можуть походити з одного загального джерела шляхом запозичень з кількох мов, або включати кілька послідовних етапів запозичення в межах певного ланцюга мов. Саме переклад відіграє важливу роль у розвитку мови. Він не лише спрямований на передачу інформації іншою мовою, але також тестує її межі, які використовується для перекладу, дозволяючи виразити думку іншою мовою. І коли в мові-джерелі відсутні необхідні слова, перекладачі зазвичай першими намагаються дібрати відповідну лексичну альтернативу.

При виконанні перекладу термінів важливо мати розуміння предметної галузі, до якої належить текст, що перекладається. Також потрібне глибоке знання англійських термінів та впевненість у використанні термінології української мови. Взаємодія терміну з контекстом відіграє велику роль у визначенні його значення. Процес перекладу терміна може бути поділений на два етапи:

- 1) розуміння значення терміна у конкретному контексті;
- 2) його переклад на українську мову [12, с. 68].

Одним із основних методів перекладу терміна є використання лексичних еквівалентів.

Переклад художніх творів вимагає дотримання певних принципів. По-перше, необхідна точність – передача всіх думок та нюансів оригінального тексту, аби вірно відобразити задум автора. По-друге, важлива лаконічність – виклад повинен бути максимально стислим, без зайвої багатослівності. Проте це не має йти врозріз із ясністю – третьою ключовою вимогою. Адже стислість не повинна ускладнювати розуміння змісту. По-четверте, переклад має бути літературним, відповідати нормам літературної мови. Кожне

речення повинне звучати органічно і природно, без наслідування синтаксису оригіналу [3, с. 98]. Отже, успішний переклад твору потребує оптимального балансу між точністю, лаконічністю, зрозумілістю та літературністю перекладу. Лише за цих умов вдасться адекватно донести задум письменника до читача іншою мовою.

У зв'язку з появою нових наук та відкриттям нових явищ у науковій сфері виникають значні виклики у визначенні різних рівнів термінології. Загальнонаукові та загальнотехнічні терміни охоплюють терміни, які мають застосування в декількох галузях науки та техніки. Галузеві терміни обмежені застосуванням лише в конкретній галузі знань. Вузькоспеціалізовані терміни, у свою чергу, є характерними для конкретної спеціалізації в межах певної галузі [12, с. 260].

Розглядаючи проблеми перекладу термінів, варто звернутися до методів, які використовуються в західній перекладознавчій школі. Зокрема, при перекладі термінів застосовуються такі підходи:

- 1) використання функціонального еквівалента – підбір терміна мовою перекладу, що передає те саме поняття з урахуванням культурно-мовних особливостей цільової аудиторії;
- 2) буквальний переклад кожного компонента терміна;
- 3) запозичення оригінальної лексичної одиниці мови-джерела;
- 4) створення неологізму – новотвору для передачі спеціального поняття.

Кожен із цих методів має свої переваги й недоліки при перекладі термінології з урахуванням її конотативного потенціалу.

Як будь-яка галузь наукового знання, географія оперує безліччю термінів, понять, специфічних виразів і словосполучень, без яких неможливо правильно визначити, оцінити та проаналізувати суть викладеного географічного матеріалу. Існує безліч джерел із відносно повним переліком географічних термінів (а також термінів суміжних дисциплін, наприклад, екології, природокористування тощо).

Переклад термінів-словосполучень, або багатокomпонентних термінів, становить найбільшу складність у роботі перекладача. Терміни такого типу складаються з декількох слів, об'єднаних для позначення певного спеціального поняття. Передати багатослівні конструкції зі збереженням їх точного значення набагато складніше, ніж перекласти однослівний термін. Саме лексичні одиниці з кількома компонентами викликають найбільше проблем в процесі перекладу термінології. Адже потрібно не тільки підібрати влучні відповідники кожному елементу, але й зберегти загальний зміст терміну.

При художньому перекладі найчастіше використовують лексичні трансформації – заміну лексичних одиниць вихідної мови одиницями мови перекладу.

Найпоширеніша класифікація включає: конкретизацію (заміну слова ширшого значення на більш вузьке), генералізацію (навпаки – з вужчого значення на ширше), перехід від однієї частини мови до іншої, зміну порядку слів, додавання чи вилучення лексем, а також антонімічний переклад:

1) Конкретизація і генералізація – протилежні методи, за допомогою яких уточнюється або узагальнюється сенс вихідного слова.

2) Хоча зазвичай частиномовна належність зберігається, проте через відмінності мов можлива її заміна (найчастіше це стосується іменників, дієслів, прикметників).

3) При перестановці лексичні одиниці лише змінюють порядок у реченні відповідно до норм цільової мови [8, с. 38-54].

Лексична трансформація додавання слів полягає у введенні в переклад додаткових лексичних одиниць, відсутніх в оригіналі. Це робиться задля кращого розуміння перекладу. Протилежним прийомом є вилучення слів, прибрати з перекладу повтори, які несуть імпліцитний зміст. Тобто слова, зайві для розуміння думки в мові перекладу. Так додавання допомагає прояснити сенс, а вилучення позбавляє від зайвої інформації, що лише

перевантажує текст перекладу. Обидва прийоми спрямовані на оптимізацію передачі оригінального задуму іншою мовою для читача [19, с. 201].

Антонімічний переклад передбачає заміну слова оригіналу на антонім у перекладі. Проте загальний зміст при цьому зберігається максимально наближеним. До причин використання антонімічного перекладу належать: відсутність точного відповідника в мові перекладу, розбіжності лексико-семантичних систем мов, а також необхідність адаптації фразеологізмів вихідної мови до цільової. Звернення до антонімів дає змогу зберегти загальний сенс в умовах відмінностей лексики та ідіоматики двох мов. Головне при цьому – донести ідею оригіналу, навіть якщо окремі слова будуть протилежними [9, с. 38].

Заміна частин мови при перекладі може супроводжуватися частковими змінами структури речення. Адже лексико-граматичні системи мов суттєво різняться. Через розбіжності у мовних нормах та особливостях вираження думки перекладачеві доводиться трансформувати частиномовну належність: замінювати в тексті перекладу іменники прикметниками, дієслова – іменниками тощо. Така заміна можлива між словами різних частин мов, проте найчастіше стосується саме іменників, дієслів, прикметників та прислівників [10, с. 97]. Зміна частини мови дає змогу гнучко трансформувати конструкції речення відповідно до норм і лексико-граматичних особливостей мови перекладу.

При повній транспозиції, крім заміни частини мови, відбувається зміна лексичного значення слова та синтаксична трансформація речення. Неповна транспозиція при перекладі – це зміна граматичної категорії слова при збереженні його частиномовної належності. Тобто перехід слова в іншу граматичну категорію відбувається в рамках тієї ж частини мови. Наприклад, іменник може перейти з однини в множину в перекладі, але все одно залишиться іменником.

Калькування – це перекладацький прийом, що полягає у дослівному покомпонентному відтворенні нових слів і термінів мовою перекладу. Зазвичай відбувається вибір перших словникових відповідників для кожного елемента вихідного складного слова чи терміна. Цей спосіб найчастіше застосовується до багатокomпонентних термінів, утворених із загальновживаних слів. Калькування можливе також лише щодо одного з компонентів складного терміна. Проте такий буквальний переклад прийнятний, тільки якщо утворений відповідник не порушує норми та сполучуваність слів мови перекладу. Інакше калькування може спотворити сенс або ускладнити сприйняття терміна.

Описовий переклад полягає у підборі слова близького значення замість прямого перекладу. Такий спосіб краще за калькування, оскільки дослівний переклад часто порушує норми мови перекладу та не передає точного сенсу поняття.

Транспозиція може супроводжуватися глибокими змінами лексичних і граматичних значень, тоді як описовий переклад дозволяє зберегти задум, підібравши найбільш близький відповідник у мові перекладу [15].

Сутність прийому смислового розвитку в перекладі полягає у заміні словникового відповідника контекстуальним, який логічно пов'язаний з ним. Тобто замість прямого перекладу слова використовується смисловий розвиток на основі контексту. Це дозволяє точніше донести задум, оскільки проста словникова відповідність може не передати всіх відтінків значення. Така трансформація ґрунтується на логічній категорії перехрещення понять. Зв'язок між словниковим значенням і запропонованим контекстуальним відповідником має бути зрозумілим, щоб забезпечити адекватність перекладу.

Еквіваленти дуже точно передають семантичне значення іноземної мови під час перекладу тексту, але двомовні словники представляють відповідності двох типів: еквіваленти та варіантні відповідності. Еквіваленти

зазвичай є постійними або рівнозначними і не залежать від контексту. Кожному терміну зазвичай відповідає лише один еквівалент, що особливо характерно для географічних термінів. Наприклад:

- 1) *Lake* – озеро;
- 2) *Soil* – ґрунт;
- 3) *Habitat* – місце існування;
- 4) *Plain* – рівнина;
- 5) *Weathering* – вивітрювання;
- 6) *Eclipse* – затемнення;
- 7) *Solar eclipse* – сонячне затемнення;
- 8) *Vent* – жерло вулкана;
- 9) *Venting* – викид в атмосферу;
- 10) *Solstice* – сонцестояння;
- 11) *Mountain* – гора;
- 12) *Extinction* – вимирання (зникнення видів);
- 13) *Dust* – пил;
- 14) *Sea* – море;
- 15) *Frost* – заморозок;
- 16) *Rain* – дощ;
- 17) *Current* – течія;
- 18) *Glacier* – льодовик;
- 19) *Wave* – хвиля.

Труднощі у перекладачів виникають при перекладі назв міст, гірських ланцюгів, водних об'єктів. Наприклад:

- 1) Терміни рельєфу: *Ness* – Мис, *Steel* – Гірський хребет, обрив;
- 2) Терміни ландшафту: *Marsh* – болото, *moor* – заболочена місцевість;
- 3) Терміни для окремих ділянок землі: *field* – поле, лука, *shaw* – роща, лісок на кордоні;

- 4) Гідрографічні терміни: *bath* – купальня, *crook* – вигин річки, *weel* – глибоке місце річки;
- 5) Терміни для позначення доріг, будівель, типів поселень: *bow* – будівельна арка, *wall* – стіна;
- 6) Економіко-географічні терміни: *cote* – загін для худоби, *stock* – скот, молочна ферма;
- 7) Геоботанічні терміни: *heather* – вереск, *oak* – Дуб.

Процес перекладу технічних термінів значною мірою визначається рівнем ознайомленості перекладача з предметом вихідного тексту. Перекладачам доводиться вкласти значні зусилля в оволодіння системою термінів у відповідній галузі, користуватися термінологічними словниками та ресурсами в мережі Інтернет. Необхідно пам'ятати, що зазвичай технічні терміни перекладаються еквівалентами мови перекладу. Застосування аналогів, синонімів та описового перекладу розглядається лише в тих випадках, коли відсутні відповідні терміни. Терміни мають відносну автономію від мовного контексту, але останній може сприяти визначенню конкретного фахового напрямку терміну. Зазвичай англійські науково–технічні терміни мають сталі відповідники в українській терміносистемі.

Багато термінів української термінології походять від англійських термінів шляхом вживання транскрипції або запозичення. У певних випадках в українській мові існують альтернативні форми: одна форма представлена як транскрибоване слово, а інша – як власне українське слово. Надзвичайно важливо правильно підібрати відповідний еквівалент. Перекладачі роблять свій вибір, керуючись тим, чи є вихідний текст виключно технічним, оскільки запозичені терміни, як правило, більш зрозумілі фахівцям, ніж неспеціалістам. Перекладачам також слід враховувати можливі відмінності між обома формами в контексті їх вживання в цільовій мові.

2.4 Функціонування топонімів

Життя будь-якої сучасної людини безперервно пов'язане з різними місцями, які мають свої унікальні географічні назви, які в лінгвістиці позначаються терміном топонім. У свою чергу наука, яка займається вивченням географічних назв, їх історією походження, змін з плином часу, називається топоніміка. Вивчення топонімів представляє великий інтерес у сучасній лінгвістиці, оскільки міські назви продовжують змінювати свою форму та значення з часом під впливом різних факторів.

У світі географії та лінгвістики поняття «топонім» та «географічний термін» відіграють важливу роль в описі та зрозумінні географічних об'єктів та феноменів. Обидва ці терміни використовуються для позначення місць, але вони мають різні значення та використовуються в різних контекстах.

Географічні назви є невід'ємною частиною нематеріальної спадщини будь-якого народу. На відміну від звичайних слів, топоніми не лише позначають певний об'єкт, а й несуть в собі культурно-історичне навантаження. Аналізуючи походження географічної назви, дослідники можуть простежити обставини її виникнення, мотивацію тогочасної спільноти, особливості епохи. Отже, вивчення топоніміки – це своєрідний ключ до розуміння минулого регіону, світогляду предків, їхнього світобачення. Топоніми – це пам'ять, закодована в географічних назвах.

Топоніми та географічні терміни взаємопов'язані та взаємозалежні. По-перше, топоніми часто стають частиною географічної термінології. Наприклад, назва географічного об'єкта, такого як річка чи гора, може бути частиною топоніму, що вказує на розташування цього об'єкта в конкретному місці.

По-друге, топоніми відображають географічні особливості певного регіону. Вони вказують на географічне розташування, природні умови та

інші географічні аспекти. Топоніми можуть включати в себе географічні терміни для кращого розуміння місцевості.

Географічні терміни, які зустрічаються в топонімії Англії, є численними та різноманітними. Це можна пояснити як різноманітністю території країни, так і багатством природних умов, наявністю різних видів рельєфу. Основна група таких географічних термінів включає такі: *street, road, yard, cross, hall, wall, gate, alley, strand, lane, row, corner, square, passage, hill, place, river*.

Не можна не відзначити, що більшість назв англійських графств містять елемент *shire* (графство). Наприклад: *Shropshire, Oxfordshire, Yorkshire, Lincolnshire, Lancashire*. Є, звичайно, топоніми без цього елемента: *Devon, Sussex, Wessex, Norfolk, Essex, Kent, Tyne and Wear, Humberside, Gwent, Merseyside*.

Передача географічних назв з однієї мови іншою відбувається переважно шляхом фонетичної адаптації. Це означає усне «перекладення» топоніма без глибокого розуміння його семантики чи походження. Людина просто чує іншомовну назву, а потім відтворює її звучання засобами рідної мови. Так утворюється фонетичний варіант, максимально наближений до оригіналу. Саме так колись відбувалась адаптація багатьох індіанських топонімів у Північній Америці (до прикладу, *Mississippi*, від назви річки в мові алгонкінських племен, що означає «велика річка»). Цей процес не вимагає глибоких лінгвістичних знань чи двомовності. Досить просто почути й повторити. Звісно, у такому разі втрачаються семантичні нюанси, а іноді й спотворюється саме звучання. Однак фонетичний шлях лишається найпоширенішим способом міжмовної передачі топонімів.

У перекладознавстві питання передачі географічних назв розглядається в контексті так званої «неперекладної» або, як її можна назвати ще, безеквівалентна лексика. Найпоширенішими способами відтворення топонімів є транслітерація та транскрипція:

- 1) Транслітерація передбачає поелементну передачу графічної форми слів з алфавіту однієї мови засобами алфавіту іншої.
- 2) Транскрипція базується на передачі звукової форми.

Часто застосовується комбінований підхід, що поєднує елементи обох способів. Ще один поширений варіант – калькування (повне чи часткове), тобто переклад семантичних компонентів топоніма. Його зазвичай комбінують з транскрипцією або транслітерацією.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Перекладацька стратегія є методикою, яку використовує перекладач для досягнення конкретної мети цього процесу. Вона охоплює етапи та способи, які використовуються для вирішення перекладацьких завдань, спрямованих на створення тексту, що зберігає ключові функціональні аспекти оригіналу. Головна мета полягає у забезпеченні еквівалентності перекладу, тобто передачі змісту та сенсу оригінального тексту у перекладі. Еквівалентний і адекватний переклад повинен зберігати зміст, форму та прагматичний потенціал вихідного тексту, справляючи на читача максимально подібне враження. Тільки за таких умов реалізується оптимальна комунікативно-прагматична стратегія перекладу.

Більшість англгломовних географічних термінів мають латинське і грецьке походження та мають схожість у зовнішній формі з європейськими мовами. Англгломовні географічні терміни стандартизовані й інтегровані у міжнародний науковий дискурс, чому сприяє морфологічна й фонетична структури англійської мови. У системі англгломовних термінів існує власна національна специфіка, яка стосується первинних термінів.

РОЗДІЛ 3 ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ТЕРМІНІВ У РОМАНІ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА «THE LORD OF THE RINGS»

3.1 Географічні терміни у романі «The Lord of the Rings»

Як було зазначено раніше, при дослідженні географічних термінів ми зупинилися на художньому творі жанру фентезі автора Дж.Р.Р. Толкіна "The Lord of the Rings", який є цілим світом, створеним уявою автора. Толкін мав унікальну можливість вплинути на словниковий запас сучасної англійської мови. У певному сенсі він був останнім з вікторіанців, хоча насправді не жив у вікторіанську епоху, а лише переніс деякі традиції того часу в літературу. Толкін захоплювався античністю й стародавніми європейськими мовами, відчував любов до естетики мови (філології), був у захваті від світу природи. Саме тому він поєднав у своєму романі багато старих слів, які рідко використовуються для опису географічних об'єктів, принаймні в сучасній англійській мові, а також багато назв рослинного світу, невідомих пересічній людині.

Розглянемо більш детально вживання географічних термінів у романі Дж.Р.Р. Толкіна "The Lord of the Rings" та способи відтворення його в українському перекладі:

1) «*I want to see the wild country again before I die, and **the Mountains**; but he is still in love with the Shire, with **woods** and fields and little **rivers***» [70]. У цьому фрагменті тексту вжито кілька географічних термінів, таких як «*Mountains*» (a raised part of the earth's surface, much larger than a hill, the top of which might be covered in snow [38]), перекладено як «*гори*», «*woods*» (an area of land covered with a thick growth of trees [74]), тобто «*ліси*», «*fields*» (an open land area free of woods and buildings [74]) – «*поля*» та «*rivers*» (a natural stream of water of fairly large size flowing in a definite course or channel or series of

diverging and converging channels [43]) – «*річки*», тобто всі приклади перекладені за допомогою еквівалента, окрім терміна «*woods*», про який ми поговоримо пізніше. Переклад А. Немірової та О. Фешовець чітко передають усі географічні терміни, котрі були тут використані, однак переклад К. Онищук відрізняється лише в останньому прикладі: термін «*river*» було перекладено як «*потічки*»: «Я перед смертю хотів би ще раз побачити дику країну та Гори; а от він досі закоханий у Шир, у ліси й поля, в маленькі *потічки*» [28]. Через такий непрямий переклад терміна читач занурюється в колорит традицій, де потічки як пестлива форма від терміну «*потік*» створюють додаткові емоції. Ймовірно, авторка вирішила використати конкретизацію з метою створення атмосфери, змалювання картини чи передання особливого настрою. Це може бути свідомим вибором, який дає читачеві певні відчуття, або намірене відхилення від традиційних перекладів для створення особливого ефекту у тексті. Варто додати, що «*потік*» і «*річка*» є різними термінами, що передають різні об'єкти водою.

Також слід окремо виділити термін «*woods*», котрий був перекладений за допомогою, здавалося б, еквівалента як «*ліс*», що є калькуванням. Річ у тім, що обидва слова позначають великі території з високими деревами та великою кількістю зелені, де живуть різні види диких тварин. Однак «*forest*» набагато більший і охоплює більше дерев, тоді як «*woods*» навпаки.

2) «*Then he let go of his line, for he thought he saw something shining in the river-bed; and holding his breath he grabbed at it*» [70]. В даному фрагменті нас цікавить «*river-bed*» (the channel occupied by a river [74]), термін, котрий перекладається як «*русло ріки*». А. Немірова демонструє читачу прийом калькування: «Тоді він випустив вудку з рук, бо помітив на **дні** щось блискуче; затримавши подих, він пірнув і зачерпнув донного мулу» [26], а О. Фешовець та К. Онищук скористалися конкретизацією значення: замість конкретного терміна «*river-bed*» було використано термін «*намул*», який позначає частину річкового дна. Такий переклад частково зберігає

термінологічність, проте дещо звужує смислову структуру оригіналу: «*А там, помітивши в **намулі** щось блискуче, він відпустив волосінь і, затримавши повітря, ухопив те щось*» [27].

3) Не менш цікавим для нашого дослідження є географічний термін «*bank*»: «*sloping raised land, especially along the sides of a river*» [38], оскільки даний термін можна назвати хибним другом перекладача, адже перше, про що можна подумати – про установу, де здійснюються грошові перекази, а це не так. Речення «*They hurried up the path to the top of **the bank***» [70] О. Фешовець перекладає як «*Вони стрілою вибігли на крутий **берег***» [27], де використано еквівалентний відповідник «*берег*» для передачі значення терміна «*bank*». Переклад Немірової та Онищук піддається конкретизації: «*пагорб*» та «*крутосхил*». Відповідно: «*Вони квапливо піднялися на верхівку **пагорба**, але, коли знов озирнулися, той берег був сповитий імлою, й нічого вже не можна було побачити*» [26] та «*Вони хутко пішли вгору стежкою до верхів'я **крутосхилу**, а коли озирнулися, то саван імли вже цілком огорнув протилежний берег і там годі було будь-що розгледіти*» [28].

4) Наступні терміни описують певну територію з її характерними географічними особливостями – рослинністю, формами земної поверхні, гідрологічними об'єктами: «*...there were many deep brakes of **hazel** on the rising slopes at either hand. A green **ride** lay almost unseen through the thickets on the right; and this they followed as it wound away back up the wooded **slopes** on to the top of a shoulder of the hills that stood out into the lower land of **the river-valley***» [70].

Пропонується почати з терміна «*river-valley*», котрий не є зафіксованим в англійських словника, хоча означає «*an area which includes uphill or mountains with a river at the bottom: an elongated river is running below the mountains*», варіанти перекладу наступні: «*долина ріки*», «*низина ріки*» та «*річкова долина*»:

- «...коли стежина стала спускатись, до улоговини між пагорбами, на схилах з'явилися зарості ліщини. Нарешті ельфи залишили стежку і пішли зеленою просікою, що її не було видно поза густим чагарником; вона вела по схилах, укритих лісом, до косогору, що простягався далі, ніж інші, у **долину ріки**» [26] – даний варіант перекладений за допомогою калькування;

- «...звернули зі стежки праворуч і вийшли на зелену просіку, захищену за густими кущами; і нею вони пішли, підіймаючись лісистими схилами на вершину пагорба, який найбільше виступав у **низину ріки**» [27]. Другий варіант має вже іншу перекладацьку трансформацію. О. Фешовець використала генералізацію при перекладі терміну «*river valley*» як «**низина ріки**», адже низина – це більш широке поняття, ніж конкретна долина. Відбувається узагальнення сенсу.

- «Серед хащ праворуч стелився майже невидимий зелений путівець: мандрівники рушили ним, петляючи викрутами, далеко вгору залісненими схилами аж до верхів'їв пагорбів, які здіймалися над **понижзям річкової долини**» [28]. К. Онищук при перекладі терміна «*river valley*» українською мовою як «**річкова долина**» використала такі перекладацькі трансформації: граматичну трансформацію у вигляді синтаксичного уподібнення – заміни іменника «*river*» прикметником «**річкової**», а також калькування при дослівному перекладі слова «**долина**».

Лексема «*slopes*»: *ground that forms a natural or artificial incline* [74] або як переклали всі три перекладача еквівалентом – **схили**.

До нашої уваги потрапив наступний термін, котрий також можна віднести і географічній, так і до ботанічної термінології: «***hazel***» - *shrubs or small trees of the genus Corylus that bear edible nuts enclosed in a leafy husk* [74]. Це назва певного виду чагарників, а саме **ліщини**, котра часто росте на схилах, утворюючи зарості. В нашому випадку, це географічний термін, оскільки позначає конкретний вид рослинності, що є складовою рослинного покриву певної території, що формує там зарості ліщини на схилах. Тобто

елемент ландшафту. Термін всі три перекладача відтворили за допомогою еквівалента.

Надзвичайно цікавою виявилася лексема *«ride»*. Річ у тім, що в англійських словниках це слово має значення *«їздити, кататися»*, але автори переклали його як *«просіка»* та *«путівець»*. У тексті *«ride»* позначає саме лісовий простір, прохід, утвореного вирубкою дерев і тоді перший варіант перекладу буде еквівалентним; а от другий – за допомогою модуляції. Слова *«просіка»* та *«путівець»* близькі за значенням, але другий варіант має деякий додатковий семантичний відтінок. Тому така заміна дозволяє конкретизувати сенс.

Останній термін в даному фрагменті *«thickets»* (an area of trees and bushes growing closely together [38]). Маємо різні переклади: *«чагарники»* – еквівалент, *«кущі»* – генералізація, *«хащі»* – еквівалент. Перший і третій варіанти – синоніми.

5) Продовжуючи тему гідрології, маємо наступний фрагмент:

«...that it was like a great river: its springs were at every doorstep, and every path was its *tributary*» [70], де термін *«tributary»* (a river or a stream that flows to a larger stream or other body of water [43]) отримав еквівалентний переклад *«притока»* (річка, що впадає в більшу річку), до прикладу переклад А. Немірової: *«Він часто казав, що на світі є тільки один шлях, як велика ріка: витoki її біля кожного порога, а кожна стежинка – притока»* [26].

6) *«...on the sixth day they reached the top of a long slow-climbing slope, and saw far ahead a huddle of wooded hills. Away below them they could see the Road sweeping round the feet of the hills; and to their right a grey river gleamed pale in the thin sunshine. In the distance they glimpsed yet another river in a stony valley half-veiled in mist»* [70]. У цьому прикладі термін *«slope»* (a rising or falling surface), який по всьому художньому тексту зусьрічається багато разів та перекладений еквівалентом *«схил»*. А. Немірова відтворила його як *«крутосхил»*, що в оригіналі представляє собою два окремі слова і частини

мови *slow-climbing (adj) + slope (n)*. Якщо ми розглядаємо переклад з цієї сторони, то в такому випадку була використана граматична трансформація – заміна словосполучення словом, а також компресія – зменшення кількості елементів у тексті перекладу. Якщо ми розглядаємо тільки термін «*slope*», тоді була використана конкретизація (хоча при повторному перекладі даного терміну перекладачка використала еквівалент «*схил*»): «*Блукач знов звернув на північний схід, і на шостий день з гребеня довгого **крутосхилу** вони побачили далеко попереду скупчення пагорбів, укритих лісом. Унизу тяглася стрічка Тракту, праворуч у притьмареному сонячному світлі виблискувала річка, а ще одна, мов мара, ввижалася в далечині, у кам'янистій долині, затягненій туманом*» [26]. Наступний термін «*feet of the hills*», що означає територію біля основи або підніжжя пагорба, А. Немірова упускає, тобто було використано перекладацьку трансформацію упушення. У двох інших випадках перекладачі використали еквівалент «*підніжжя пагорба*». До прикладу переклад О. Фешовець: «*Бурлака повернув на північний схід, і на шостий день із хребта довгого похилого схилу далеко попереду вони побачили скупчення лісистих пагорбів. Ген унизу видно було Дорогу, яка огинала **підніжжя пагорба**; а праворуч у слабкому світлі сонця блідо мерехтіла сіра ріка. Удалині в кам'янистій долині, затягненій серпанком туману, вони розгледіли ще одну ріку*» [27].

7) Далі можемо спостерігати термін «*hills*» (a usually rounded natural elevation of land lower than a mountain [74]), де маємо однозначну трансформацію за допомогою еквівалента – «*пагорб*». Те саме можемо побачити і з терміном «*valley*» (an area of low land between hills or mountains, often with a river running through it [38]) – еквівалент «*долина*»: «*Бурлака знову змінив напрямок руху – на північний схід, – і шостого дня мандрівники дісталися до вершини довгого пологого схилу, звідки побачили далеко попереду чубки лісистих **пагорбів**. Аж ген унизу було видно Дорогу, що огинала підніжжя тих пагорбів, а праворуч від них у прозорому сонячному*

світлі блідо-сіро виблискувала ріка. Удалині ледве-ледве мріла ще одна річка, яка бігла в кам'янистій **долині**, напівзахована імлою» [28].

Варто продемонструвати черговий приклад еквіваленту терміна «*vale*» у порівнянні з «*valley*». Це два терміни, що позначають схожі географічні об'єкти: «*valley*» – це добре відомий термін, який описує видовжену западину між височинами, пагорбами або горами. І навпаки, «*vale*» має схоже значення, але часто використовується в більш літературному контексті, додаючи старого поетичного шарму «*an old-world charm to it*». Тобто, різниці немає: «*The sun was now climbing, and the mists in the vale below had been drawn up*» [70], – «долина».

8) «*Then climbing out of the dell they took to the road again*» [70], – тут нас цікавить лише «*dell*» (a secluded hollow or small valley usually covered with trees or turf [74]), котрий був перекладений за допомогою генералізації «улоговина» (якщо пояснювати простими словами, це зниження на земній поверхні, замкнуте майже з усіх сторін): «Потому, выбравшись із **улоговини**, мандрівники повернулися на дорогу» [28], та еквіваленту «лощина» (означає своєрідне «корито», дно якого плоске, заболочене, а задерновані схили, або покриті чагарниками і деревами): «Вогонь загасили, багаття засипали землею, а потім вийшли з **лощини** на дорогу» [26].

9) «*There the portage-way, turning back to the water-side, ran gently down to the shallow edge of a little pool. It seemed to have been scooped in the river-side, not by hand, but by the water swirling down from Sarn Gebir against a low pier of rock that jutted out some way into the stream*» [70]. В цьому уривку один із складних термінів для перекладача, на нашу думку, виступає термін «*portage-way*» (a route or trail between navigable waterways that allows for the overland carrying of boats or cargo [38]), адже він вузькоспеціалізований і потребує звернення до словника. Термін має еквівалент, котрий використали всі три перекладача: «волок» (у давнину – назва місця найбільшого зближення двох судноплавних річок, де сухоходом перетягали від однієї до

другої човни та вантаж): «**Волок**, знову вертаючи до води, поволі збігав униз до мілини на краю невеликої водойми» [28].

Для терміна «**water-side**» (the margin of a body of water [74]) усюди був обраний переклад «вода» (генералізація, приклад А. Немірової): «Там волок знов завертав до **води** та полото спускався у маленьку неглибоку затоку, вириту не людськими руками, а струменями, що падали з Сарн-Гебіру по низькому хвилелому» [26], що не є зовсім адекватним перекладом. Якщо «**water-side**» означає саме берег біля води, то «**river-side**» означає саме берег біля річки – переклад «**русло**» (конкретизація) спостерігаємо у О. Фешовець: «Там волок, звернувши до води, полого спускався в маленьку неглибоку заводь. Здавалося, її вирили в **руслі**, та не руки, а струмені, що падали зі Сарн-Гебіру по низькому хвилерізу, який виступав далеко у воду» [27] (хоча, наприклад, при наступному її перекладі використовується еквівалент «берег річки») і «берег річки» у К. Онищук (еквівалент): «Вона була ніби вирита у **березі ріки**, проте не руками, а водою, що напливала зі Сарн-Гебіру» [28].

Термін «**pool**» (a small body of standing water [43]) отримав наступний переклад: «Там волок знов завертав до води та полого спускався у маленьку неглибоку **затоку**» [26], – «затока» у А. Немірової (конкретизація), «заводь» (конкретизація) та «**водойма**» (генералізація) у К. Онищук: «Волок, знову вертаючи до води, поволі збігав униз до мілини на краю невеликої **водойми**» [28] відповідно. Цікаво переклали в даному контексті «**water**», що має еквівалент «вода» (К. Онищук), але при перекладі бачимо конкретизацію «**струмені**» (А. Немірова та О. Фешовець). При ознайомленні з перекладом терміну «**pier of rock**» (a raised structure that rises above a body of water and usually juts out from its shore) було не зовсім зрозуміло, що таке «**хвилеріз**» та «**хвилелому**»; як виявилось пізніше, всі три автори використали еквівалент, хоча на нашу думку тут підійшов би більш знайомий термін для читача «**пірс**», котрий виступає синонімом.

Останній термін «*stream*», і А. Немірова вдається до опущення: «Там волок знов завертав до води та полого спускався у маленьку неглибоку затоку, вириту не людськими руками, а струменями, що падали з Сарн-Гебіру по низькому хвилелому» [26]; О. Фешовець використовує генералізацію із словом «вода», а К. Онищук – еквівалент «потік».

«*The road dipped between rising turf-banks, carving its way through the terraces to the river's edge*» [70]. У фрагменті вжитий географічний термін «road» (a long, narrow stretch with a smoothed or paved surface, made for traveling by motor vehicle, carriage, etc., between two or more points [43]). Як і більшість термінів він перекладений за допомогою еквівалента – «дорога», чого не скажеш про терміни «turf-banks» (a surface layer of land consisting of grass and the earth in which its roots grow) – «береги» (гіперонімічне найменування). У А. Немірової та О. Фешовець – «Дорога спускалась до неї широкою смугою, що залишили дощі, а на тім **березі** круто підіймалась» [26], «порослі дерном береги» (граматична заміна, описовий переклад) у К. Онищук: «Дорога пірнала поміж стрімкі, **порослі дерном береги**, шукаючи шляху через тераси до самого краю води» [28]. Термін «river's edge» (The edge of something is the place or line where it stops) у А. Немірової опускається, у О. Фешовець – «Дорога пірнала поміж високими берегами, прокладаючи собі шлях серед терас до самої **ріки**» [27] та К. Онищук використана генералізація «ріка» та «вода».

10) «*They went down the slope, and across the stream where it dived under the road, and up the next slope, and up and down another shoulder of the hills*» [70]. Словосполучення «*shoulder of the hill*» (the part of a hill or mountain near the top) є не ідіомою, а метафорою і його можна використовувати для будь-якої частини пагорба, яка нагадує плече за контуром або, образно, являє перешкоду на шляху. Можна припустити, що автор Толкієн написав саме так, незважаючи на будь-яку можливість сказати щось інше – hillside, flank of the hill тощо. Можна стверджувати, що К. Онищук вдало передала даний термін

за допомогою еквівалента: *«Подорожні спустилися схилом, перетнули струмок там, де він пірнав попід дорогу, видряпались угору наступним схилом, а далі знову спустились і піднялися на ще один **горбистий виступ**»* [28]. А. Немірова використала компресію *«Вони спустилися по схилу, перейшли струмок і знов піднялися й спустилися з чергового **пагорба**»* [26]. О. Фешовець також використала компресію: *«Вони пішли вниз схилом, через струмок, що пірнав під дорогу, вгору наступним **схилом**, знов угору і знов униз»* [27].

11) *«Here it came out of **the rock** in a little falling **streamlet** and flowed across the **path**, and turning south ran away swiftly to be lost among the dead **stones**»* [70]. Маємо термін «rock» (a large mass of stone forming a cliff, promontory, or peak [74]) та використані перекладацькі трансформації: упущення у А. Немірової – *«Тоненький струмок перетинав стежку і губився серед мертвого каміння»* [26], «скеля» – еквівалент у О. Фешовець та К. Онищук: *«Невеличкий струмок витікав зі **скелі**...»* [27] та *«Потічок збігав зі **скелі** тоненькою цівкою, перетинав стежку...»* [28].

Термін «streamlet» (a small stream) був перекладений за допомогою еквівалента *«Тоненький струмок»* та *«Невеличкий струмок»*, К. Онищук переклала за допомогою конкретизації як *«потічок»*, «path» (a way or track laid down for walking or made by continual treading) отримав одноголосний переклад за допомогою конкретизації *«стежка»*, «stone» (a concretion of earthy or mineral matter) – так само еквівалент *«каміння»*: *«...перетинав стежку, а тоді звертав на південь і губився серед мертвого **каміння**»* [27].

Хочеться окремо виділити переклад природніх ресурсів в даному романі, що також виступають географічними термінами (але вже не фізичної географії, а суспільно-економічної, до котрої також відносяться природні ресурси, промисловість, сільське господарство і транспорт) як, наприклад, «stone», котрі нам всім відомі і в основному перекладаються еквівалентами: *«gold and silver»*, *«diamonds»* тощо. Толкін для свого всесвіту створив свій

вигаданий метал, а основні властивості, що приписуються йому, неймовірна легкість у поєднанні з неймовірною міцністю, висока ковкість і благородний блиск. Оскільки цей термін вигаданий, він не буде мати еквіваленту ні в одній мові; синоніми будуть так само відсутні, якщо тільки не порівнювати даний метал зі схожими металами з інших вигаданих світів (як, наприклад, кіновсесвіт Marvel, де існує схожий метал – вібраніум). Назва «mithril» складається з двох синдарінських слів «mith» (сірий, світло-сірий) + «ril» (блиск). «Its beauty was like to that of common silver, but the beauty of mithril did not tarnish or grow dim» А. Немірова: «На вигляд **мітріл** нагадує звичайне срібло, але не тьмяніє й не чорнішає із часом» [26], О. Фешовець: «На вигляд **мітріл** схожий на звичайне срібло, та краса його не тьмяніла і не чорніла з часом» [27]. К. Онищук: «Бо лише тут, у єдиному на світі місці, було знайдено морійське срібло, істинне срібло, як дехто його називав, а ельфійською його звуть **мітріл**» [28]. Можемо спостерігати унікальну трансформацію географічного терміну (унікальну тому, що дана трансформація використовується вкрай рідко), а саме – змішане транскодування.

12) «After a mile or two **the lane** came to an end, crossing a deep **dike**, and climbing a short slope up on to the high-banked causeway» [70]. Термін «lane» (a narrow road, especially in a rural area) за А. Неміровою було перекладено як «Через пару миль **путівець** злився з брукованим шляхом, прокладеним по високому насипу» [26], тобто за допомогою еквіваленту (сам переклад можна назвати «на український лад», адже «путівець» – смуга землі, по якій їздять і ходять), так само як у О. Фешовець (та К. Онищук) – «За милю-другу **стежина**, перетнувши глибокий рівчак, вибилася на потужний шлях, що пролягав високою дамбою» [27].

Термін «dike» має два значення:

- а) a bank usually of earth constructed to control or confine water [74];

b) a tabular body of igneous rock that has been injected while molten into a fissure [74].

За А. Неміровою використана конкретизація «*брукований шлях*». У наступного перекладача переклад також виконаний за допомогою конкретизації «*рівчак*» (до речі, це означає не дуже глибокий і широкий рів; канаву) та «*рів*», так само, з конкретизацією у К. Онищук: «Через півтори-три версти стежина закінчилася, перетнувши глибокий *рів* і піднявшись невеликим схилом на гать із високими та крутими берегами» [28].

13) «...until they found a small shallow **bay**» [70]. Термін «*bay*» (a part of the coast where the land curves in so that the sea is surrounded by land on three sides [38]) варто пояснити відмінність у вживанні лексем. Біля води люди часто використовують слова, що описують місця і форми водних об'єктів, але іноді плутають їх значення. Буває легко назвати бухту – затокою, чи сплутати гирло річки та її витік. Ось кілька прикладів, щоб уникнути плутанини:

a) Бухта – невелика область води, що відокремлена від відкритих водних просторів (морів, озер, водосховищ) частинами суходолу, які захищають її від хвиль і вітру. Умови на місці впливають на водні процеси у бухті, які можуть відрізнятися від тих, що властиві прилеглим водам. Бухти часто використовуються для зручного пришвартовування суден.

b) Затока – частина океану, моря або річки, що вирізняється зануренням у суходіл і має вільний обмін води з основним водним басейном.

Відтак, переклад терміна «*bay*» як «*бухта*» (за допомогою еквівалента) є правильним, до прикладу переклад К. Онищук: «...поки знайшли невелику і неглибоку *бухту*» [28]. Однак, важливо розуміти, що існують відтінки між деякими термінами, які описують географічні форми водних об'єктів. Наприклад, термін «*бухта*» і «*затока*» можуть мати схожі риси, але вони можуть відрізнятися за глибиною, розміром чи рівнем захисту від хвиль та вітру.

14) «*That night they camped on a stony **shelf** with a **rock-wall** behind them, in which there was a shallow **cave**, a mere scoop in the **cliff***» [70]. Перше, з чим асоціюється термін «*shelf*» (a ledge of rock or protruding strip of land), це – з елементом меблів, а саме полицею, однак це невірна асоціація:

а) «*Тієї ночі вони зупинились на кам'яній **площади** під скелею, у неглибокому видолінку*» [26], – цікава трансформація у А. Немірової, спостерігаємо модуляцію з конкретизацією;

б) «*Тієї ночі вони зупинилися на кам'яному **майданчику** під скелею, в якій була неглибока Печера – просто впадина у скелі*» [27], – та сама трансформація і в О. Фешовець

с) «*Тієї ночі вони розбили табір на кам'янистому **майданчику** перед скелястою стіною, в якій була неглибока печера – просто широка розколина у бескиді*» [28], – і у К. Онищук.

Наступний термін «*rock-wall*» (a rock immediately adjacent to a vein or fault), вважаємо, що А. Немірова застосувала модуляцію з генералізацією переклавши як «*під скелею*», так само як і О. Фешовець. Третя перекладачка, К. Онищук використала граматичну трансформацію (а саме – транспозицію) переклавши як «*скеляста стіна*». В оригіналі «*rock-wall*» – це два іменники в словосполученні, де «*rock*» виступає у ролі означення до іменника «*wall*». В українському перекладі відбувається заміна частини мови – замість іменника в ролі означення вжито прикметник «*скеляста*», який поєднується з іменником «*стіна*». Далі – «*cave*» (a natural chamber or series of chambers in the earth or in the side of a hill or cliff), тут абсолютний, одноголосний еквівалент у двох перекладачів (О. Фешовець та К. Онищук). Наступний термін – «*cliff*» (a high area of land with a very steep side, especially one next to the sea), тобто висока ділянка землі з дуже крутим схилом, особливо поруч з морем і маємо наступні переклади:

а) «*видолинок*», – невелика і неглибока улоговина, улоговинка – вважаємо це генералізацією, адже охоплює лише частину семантики

оригінального терміну «*cliff*». Тобто при перекладі відбувається узагальнення значення, втрачаються деякі семантичні ознаки вихідної лексичної одиниці;

б) «*впадина*» – те саме, що і западина, тобто зниження земної поверхні в межах суші, а також дна океанів та морів) – також генералізація;

с) «*бескид*», – круте урвище, провалля, прямовисний схил, що, наприклад, утворився в результаті геологічних процесів або руйнування корінного берега під дією прибою – еквівалент.

Наступні терміни, котрі будуть розглядатися, пов'язані з болотом і можуть викликати реальні труднощі у перекладача:

«*He fell and came heavily on his hands, which sank deep into sticky ooze, so that his face was brought close to the surface of the dark mere*» [70]. Немірова опускає термін «*ooze*» (a thick brown liquid made of earth and water, found at the bottom of a river or lake [38]). Вважаємо, що був використаний еквівалент «*твань*» за О. Фешовець: «*Він упав і руками занурився в липку твань, так що обличчя опинилося над самою чорною ковбанею*» [27], котрий означає в'язке болото, грязь, рідке багно. У К. Онищук спостерігаємо генералізацію: «*Тоді впав, спершись усією вагою на руки, які глибоко вгрузнули в липку грязюку, і його обличчя опинилося над самісінькою поверхнею темного озера*» [28].

Наступний термін «*mere*» (a small pond of standing water [74]), котрий, здавалось, по написанню походить від французької мови, але ні, це від середньоанглійського *mere, mer, meire*, давньоанглійського *mer, mære*, що означає *море, океан, озеро, ставок*; споріднене з німецьким *Meer*, давньоскандинавським *marr*, готським *marei*, давньоірландським *muir*, латинським *mare*:

а) «*затон*», – у А. Немірової, тобто місце, що затоплене водою річки або озера, що розлилися. Спостерігаємо модуляцію з конкретизацією;

б) «*ковбаня*», – у О. Фешовець, що означає глибоке місце, яму, переважно з водою або болотом, маємо конкретизацію;

с) «*озеро*», – у К. Онищук використан еквівалент.

15) «*On the bank of the Silverlode, at some distance up from the meeting of the streams, there was a hythe of white stones and white wood*» [70]. Термін «stream» ми розглядали, але в даному випадку перекладачі використовують різні варіанти, щоб передати лексему українською мовою: «річка» та «потік»; генералізація та еквівалент (потічок – синонім до більш звичного нам слова струмок). Термін «hythe» (A landing-place in a river; a harbour or small port) отримав всюди еквівалент:

- а) «На березі Срібної, неподалік від злиття річок, була влаштована **пристань** з білого каменю та деревини» [26], – А. Немірова;
- б) «На березі Срібної Жили, неподалік від злиття річок, була **пристань** із білого каменю та білої деревини» [27], – О. Фешовець;
- с) «На березі Срібножилої трохи вище від того місця, де зустрічалися потоки, прилаштувався **причал** із білого каменю та з білої деревини» [28], – К. Онищук; хоча, відверто кажучи, очікували від даного автора переклад по-типу *пристановище, осідок, притулок, притулисько, пришиб, притин* тощо, тобто щось незвичне, щось, що читач може зустріти в перший раз. Варто зазначити, що це все – синоніми в українській мові (а скільки можна зробити так званих «пестливих форм», як, до прикладу, на початку термін «river» було перекладено як «потічок».

16) «*That is a wide region of sluggish fen where the stream becomes tortuous and much divided*» [70], – «fen» (low-lying wet land with grassy vegetation; usually is a transition zone between land and water) має наступні трансформації:

- а) «Багнища» – це частковий еквівалент, оскільки передає лише частину значення оригінального терміну (низинна, заболочена місцевість).
- б) «Трасовина» – конкретизація, оскільки має більш вузьке значення ніж «fen» (трасовина – різновид болота).

с) «Твань» – це еквівалентний переклад, оскільки передає основне значення оригінального терміну. «Твань» – це заболочена низовина з трав'янистою рослинністю, що є перехідною зоною між сушею та водоймою.

17) «*Before them towards Mordor lay like a moat a great mire of reeking mud and foul-smelling pools*» [70], де «*mire*» означає в англійській мові глибоку багнюку або болото (a stretch of swampy or boggy ground) та категоризує наступні терміни, як «*fen*», «*bog*», «*marsh*», «*swamp*» тощо і було перекладено за допомогою еквівалента «*болото*». До прикладу переклад К. Онищук: «Перед ними в напрямку Мордору лежало, неначе рів, величезне **болото** зі смердючою грязюкою та зі затхлими плесами». Останній термін «*pools*» нас цікавить не менш, однак ми його розбирали, проте тут маємо знову інший переклад:

а) «*Під пагорбами замість рову тяглося болото, повне смердючої бридоти*» [26], – А. Немірова використала упуцнення;

б) «*Між ними і Мордором, ніби фортечний рів, лежало велике болото зі смердючою багнюкою та ковбанями*» [27], – О. Фешовець використала конкретизацію;

с) «*Перед ними в напрямку Мордору лежало, неначе рів, величезне болото зі смердючою грязюкою та зі затхлими плесами*» [28], – К. Онищук використала генералізацію.

18) «*The marshes were at an end, dying away into dead peats...*» [70], – «*marshes*» (a tract of soft wet land usually characterized by monocotyledons (such as grasses or cattails [74]) означає те саме, що і термін «*fen*», однак останній відрізняється тим, що є специфічним різновидом боліт, розташованих у низинах або западинах. Вони живляться підземними та ґрунтовими водами, а не опадами чи повеневими водами. У даному випадку була використана генералізація у всіх трьох перекладачів: «*болота*», хоча в нас і є свій відповідник «*низинні болота*».

З наступним терміном спостерігаємо ту ж трансформацію: «*peats*» (a dark brown substance like soil that was formed by plants dying and becoming buried) було перекладено як «*торф'яники*», «*торфовища*»: «Болота скінчилися, потяглися *торф'яники*, у багатьох місцях вже висохлі і покриті тріщинами» [26] та «Болота закінчилися мертвими *торфовищами* та широкими латками розтрісканого висохлого мулу» [27].

19) «*He felt that he was lying in a soft slimy bog*» [70], – переклад терміну «*bog*» (a poorly drained usually acid area rich in accumulated plant material, frequently surrounding a body of open water, and having a characteristic flora (as of sedges, heaths, and sphagnum) [74]) отримав модуляцію з генералізацією «*багнюка*», «*багно*» та генералізацією «*болото*»:

а) «Він уявив, ніби лежить у слизькій та рідкій *багнюці*» [26], – переклад А. Немірової;

б) «Він відчув, що лежить у м'якому слизькому *болоті* й, підскочивши, ступив на холодну мощену підлогу» [27], – переклад О. Фешовець;

с) «Йому наверзлося, що він лежить у м'якому грузькому *багні*» [28], – переклад К. Онищук.

20) «*The hobbits saw that they were descending into a great dingle, almost as round as a bowl, very wide and deep, crowned at the rim with the high dark evergreen hedge*» [70]. В уривку маємо два географічні терміни «*dingle*» (a small wooded valley; dell [74]) та «*hedge*» (a row of bushes or small trees planted close together, especially when forming a fence or boundary [43]). Перший піддається генералізації «*улоговина*» та модуляцією з конкретизацією «*виярок*» (глибокий, широкий й достатньо протяжний крутосхил долини V-подібної форми), еквівалент «*паділ*» (тобто долина), а другий – перекладається за допомогою еквівалента «*живопліт*» (лінійна або вигнута щільна посадка кущів або дерев, які щільно переплітаються гілками та

створюють суцільний і, найчастіше, непролазний зелений масив) та «чагарник»:

а) «Ще крок – і відкрилася кругла, глибока **улоговина**, як чаша, з вінцем **чагарника** по краю» [26] – переклад А. Немірової;

б) «Гобіти побачили, що вони спускаються у великий **виярок**, круглий, мов чаша, дуже широкий і глибокий, із вінцем високого вічнозеленого **живоплоту** довкола» [27] – переклад О. Фешовець;

с) «Гобіти збагнули, що спускаються в розлогий **паділ**, майже круглий, мов чаша, дуже широкий і глибокий, увінчаний по краях високим темним вічнозеленим **живоплотом**» [28] – переклад К. Онищук.

21) Наступний географічний термін ми єунікальним, а якщо термін унікальний, то і переклад повинен бути ідентичним: «*In the face of the stony wall there was something like a stair: natural perhaps, and made by the **weathering** and splitting of the rock, for it was rough and uneven*» [70]. Термін «*weathering*» (the physical disintegration and chemical decomposition of earth materials at or near the earth's surface [74]) взагалі означає «*вивітрювання*» та належить до фізичних процесів в географії та геоморфології, оскільки включає механічне руйнування гірських порід (температурне розширення, стискання, утворення тріщин тощо), а також хімічні реакції під дією води, кисню, вуглекислого газу, маємо наступні переклади:

а) «У твердій породі скелі **вітри та дощі видовбали** нерівні, криві сходинки. Вони вели на вузький голий карниз, що був вкритий по краю щетинистою травичкою та вузлуватими кущиками терну» [26], – переклад А. Немірової, заміна членів речення та модуляція з конкретизацією;

б) «На стрімкій поверхні скелі виявилось щось подібне на сходи: природні, напевно, **видовбані вітром та дощами**, нерівні та криві сходинки» [27], – переклад О. Фешовець, заміна членів речення та модуляція з конкретизацією

с) «На поверхні кам'янистої стіни було щось на кшталт сходів – можливо, природних, **вибитих негодною** і тріщинами в породі, бо вони здавалися грубими та нерівними» [28], – переклад К. Онищук, антонімічний переклад.

22) «*There were also many families of hobbits in the Bree-land; and they claimed to be the oldest **settlement** of Hobbits in the world...*» [70]. Термін «settlement» (a colony or any small community of people) отримав еквівалент «*поселення*» (компактна територія, на якій розташована група будівель) та генералізацію «*селище*» (взагалі, це відмираючий термін, який потихеньку перетворюється на анахронізм, селищем вважають населені пункти із загальною чисельністю жителів не менш як 5 тис. населення):

а) «*Навколо Бригори мешкало також чимало гобітанських родин. Вони вважали, що саме там і було найдавніше на землі **селище***» [26], – переклад А. Немірової, генералізація;

б) «*На стрімкій поверхні скелі виявилось щось подібне на сходи: природні, напевно, видовбані вітром та дощами, нерівні та криві сходинки*» [27], – переклад О. Фешовець, еквівалент.

23) «*On the rocks of the **rapids** below it searchers discovered the bodies of five more, and also a long black cloak, slashed and tattered*» [70], – «rapids» (a dangerous part of a river that flows very fast because it is steep and sometimes narrow [38]), маємо еквівалент «*бистрина*», що означає швидку течію, а також місце, де найшвидше тече вода в річці (до річч, цей термін в українській має також такі синоніми, як *стромовина* та *стрижень*, що підкреслює та підтверджує унікальність та багатство української мови в котрий раз) та «*повінь*» (розлив річки внаслідок танення льоду, снігу або в результаті тривалих злив і дощів), де використано модуляція з конкретизацією:

а) «Утоплених чорних коней знайшли, щойно спала **повінь**: трьох біля Броду, а інших шістьох – біля скель на бистрині нижче за течією» [26], – переклад А. Немірової, модуляція з генералізацією;

б) «Трьох чорних коней знайшли потопленими в **повені** Броду, а нижче, на скелях порогів, – іще п'ятьох, а також довгий чорний плащ, подертий і брудний» [27], – переклад О. Фешовець, модуляція з генералізацією;

с) «Було знайдено відразу трьох чорних коней: вони втонули біля затопленого Броду. Унизу на скелястих порогах пошуковці натрапили на туші ще п'ятьох, а також на довгі чорні плащі, роздерті й пошматовані» [28], – переклад К. Онищук, упущення.

Як бачимо, в художньому тексті лексеми на позначення географічних понять використовуються при описі природи, додають емоційного забарвлення та відчуття нереальності іншого світу. Переклад таких лексем вимагає ретельного підбору відповідних слів, що передаватимуть індивідуальний стиль автора та відтворюватимуть казкову атмосферу.

3.2 Географічні терміни в топонімімах в романі «The Lord of the Rings»

Переклад топонімів у творах фентезі вимагає особливої уваги перекладача. Адже назви географічних об'єктів часто є вигадкою автора та відіграють важливу роль у створенні неповторного світу. Неточна передача цих назв може призвести до втрати локального колориту та особливої атмосфери. Топоніми беруть активну участь в реалізації авторського задуму та несуть певне смислове навантаження й можуть виражати ставлення автора, персонажів до певних місць. Тому адекватна передача топонімів має бути не лише стилістично вірною, а й точно відображати прихований сенс, який автор вкладає у текст.

При перекладі топонімів всесвіту Дж.Р.Р. Толкіна складність становить наявність специфічних параметрів, що належать до вигаданої культури, а більша їх частина належить до вигаданих письменником мов. До прикладу, автор створив 15 різних ельфійських діалектів, а також мови ентів, орків, гномів, людей, гобітів тощо. Таким чином, вони мають імпліцитне значення і діляться на наступні групи:

- 1) Існуючі мовні елементи, що містять архаїчні давньоанглійські компоненти.
- 2) Вигадані назви сучасною англійською мовою.

Слід зазначити, що перша група переважає, що ускладнює сприйняття сенсу інокультурним реципієнтом. Також у цьому випадку сам перекладач стикається з браком необхідної інформації. Для полегшення перекладу роману письменник додав додаток до тексту трилогії, у якому міститься інформація щодо культури та історії створеного світу.

Усі імена та географічні назви, яких немає в так званому «списку Толкіна», потрібно залишити без змін незалежно від мови перекладу. В оригіналі твору англійська мова є загальною мовою ери, тобто імена, подані англійською мовою, є іменами із загальної мови, і нерідко, проте не завжди, є перекладом давніших імен з давніших мов, особливо з сіндарійською, якою розмовляють ельфи. Мова перекладу (у нашому випадку це українська) підміняє загальну, тому форма англійських імен перекладветься іншими мовами відповідно до їх сенсів і якомога ближче до них. Усе, що не є загальною мовою, змінювати не потрібно. Можна стверджувати, що Толкін задає напрямки до адаптацій.

Пропонуємо більш детально ознайомитись з деякими відомими для Толкіністів географічними назвами.

Middle-earth. Це не особлива земля, чи світ, чи «планета», як часто вважають, хоча в пролозі, тексті та додатках ясно сказано, що історія відбувається на цій землі і під небом, яке ми бачимо зараз. Маються на увазі

«заселені землі» (ельфів і людей), що лежать між Західним морем і Далеким Сходом (про який на Заході знають лише за чутками). Середзем'я – це сучасна зміна середньовічного *middel-erde* від давньоанглійського *middan-geard*:

1) «Гіл-Гелад був останнім з великих ельфійських володарів **Середзем'я**» [26] – у А. Немірової калькування.

2) «Гіл-галад був останнім із великих ельфійських королів **Середзем'я**» [27] – у О. Фешовець калькування.

3) «Він був останнім із величних ельфійських королів у **Середзем'ї**» [28] – у К. Онищук калькування.

Mirkwood. Від давньоскандинавського «*Myrkviðr*» (каламутний ліс; темний ліс; чорний ліс). Даний топонім отримав свою назву через те, що ліс був заповнений важким і гнітючим мороком. Слово «*Mirkwood*» (або *mirkiwudu*), імовірно, використовувалося в прагерманській мові для позначення лісового масиву між кордонами земель гунів і готів. Толкін вказує перекладати за змістом, за можливості використовуючи елементи поетичної або античної інтонації. Він коментує шведський переклад «*Mörkmården*», останню частину якого він не розуміє, оскільки *mård* – це взагалі назва хутрового звіра «куниця».

1) «Отож нічого дивного, що він і здолав дорогу до **Чорнолісся**» [26] – А. Немірова використала калькування.

2) «Він добрався до **Морок-лісу**, чого і слід було сподіватись» [27] – О. Фешовець використала калькування. Тобто Морок означає відсутність світла, темряву.

3) «Як і слід було очікувати, він знайшов свій путь до **Морок-лісу**» [28] – у К. Онищук калькування.

River Hoarwell. Поєднання «*hoar*» (сірувато-білий) та давньоанглійського «*well*» (криниця, джерело, потік). Толкін до цієї назви лаконічно написав «перекладайте», адже ельфійською буде «*Mitheithel*».

1) «Ми наблизилися до **ріки Сивої Шумава**, яку ельфи називають **Мітейтель**» [26] – А. Немірова використала модуляцію (перероблює слово) та конкретизацію (додавання слова «шумава» для позначення шуму річки) та транслітерацію до ельфійської назви річки «Mitheithel».

2) «Зараз ми вибралися до **ріки Сиводжерельної**, яку ельфи називають **Мітейтель**» [27] – О. Фешовець, приклад калькування з вилученням частини «well» та транслітерацію до ельфійської назви річки «Mitheithel».

3) «Ми дійшли до **ріки Сиводжерельної**, яку ельфи називають **Мітейтель**» [28] – К. Онищук, так само спостерігаємо калькування з вилученням частини «well» та транслітерацію до ельфійської назви річки «Mitheithel».

The Misty Mountains. З ельфійської (сіндарійської) складається з «*hîth*» (туман) і «*aeglin*» (лінія вершин), тобто «*Hithaeglin*», всі перекладачі використали калькування:

1) «Коли ас він відвернувся від неба, то помітив далеко перед собою верхівки **Імлистих Гір**, звідки линує потік» [26] – А. Немірова.

2) «Але коли він опустив очі, то побачив удалині вершини **Імлистих Гір**, із яких випливав потічок» [27] – О. Фешовець.

3) «Але, опустивши погляд, Голум побачив далеко попереду вершини **Імлистих Гір**, із яких і збігав той потік» [28] – К. Онищук.

Barrow Downs. Толкін пише, що це нещодавнє запозичення археологами англійського діалектного слова «*barrow*» (або як називали раніше *berrow*, від англ. *beorg*, *berg*, «пагорб, курган»). Вказує, що потрібно перекладати за змістом: невисокі безлісі пагорби, на яких багато «курганів», тобто могильних насипів.

1) «За нею височіли оголені сірі скелі, а далі здіймалися темні верхівки **Могильної Гряди**» [26] – використані трансформації А. Немірової, а

саме контекстуальна заміна з конкретизацією дозволяють адаптувати вигаданий топонім до української мови та зберегти його зміст й колорит.

2) «*Позаду височіла сіра та гола скеля, а за нею в ніч на схід простягалися темні обриси **Курганів***» [27] – О. Фешовець вирішила відмовитись від передачі другого елемента, упустивши «*Downs*», залишивши лише «*Курган*» (котрий означає насип над стародавньою могилою), модуляція.

3) «*Поза нею простягся стрімкий схил, сірий і порожній, а ще далі темніли силуети **Курганних Пагорбів**, які врочисто віддалялись у східну ніч*» [28] – К. Онищук використала калькування, тим самим зберігши повне значення топоніму.

The Mountains of Lune. Назва «*Lune*» є адаптацією ельфійського *Lhûn* (що означає «синій»), до мови людей. Синій колір широко асоціювався з цим регіоном, і це слово також збереглося в назвах затоки та річки, що асоціюються з горами. Толкін рекомендує зберігти в мові перекладу, асимілювавши, якщо потрібно, до її написання такий звук, як [lūn].

1) «*Так-так, колись від нашого узлісся до **Місячних Гір** ліс простягався, не перериваючись*» [26] – А. Немірова використала контекстуальну заміну, оскільки «*Lune*» асоціюється з місяцем, тому обрано відповідник «Місячні»;

2) «*Так-так, колись давно звідси й аж до **Гір Лун** простягався один ліс, і все це називалося Східним Краєм*» [27] – О. Фешовець використала транскрибування;

3) «*Гай-гай, у сиву давнину тут був один суцільний ліс: звідси й до **Гір Дюну**, і то був лише Східний Край*» [28] – К. Онищук використала контекстуальну заміну.

Mirrormere. З гномської *Kheledzâram*, що означає «*glass-lake*», а отримало таку назву через дзеркальну поверхню. «*Mere*» – архаїчне слово, що означає озеро.

1) «...ми спустимося Маревим Каскадом у глибоку долину *Дзеркальної Заводі*» [26] – А. Немірова використала граматичну заміну слова словосполученням.

2) «Там лежить *Дзеркальне Озеро...*» [27] – О. Фешовець використала граматичну заміну слова словосполученням.

3) «Там розташоване *Дзеркальне Озеро...*» [28], – ідентичний переклад як у минулих перекладачів.

Rivendell. Переклад з загальної мови означає «*deep dale of the cleft*». Ні в якому разі не можна пов'язувати *riven* з *river*, це буде вважатися неправильним перекладом. Толкін вказує, що можна або перекласти, або лишити як є:

1) «Вибір один: йти вперед – або повернутися до *Рівенделлу*» [26] – А. Немірова використала змінне транскодування;

2) «Наш вибір – або йти далі, або повертатися до *Рівендолу*» [27] – О. Фешовець використала модуляцію, друга частина топоніма перекладена на український мовленнєвий лад, «діл» – те саме, що і долина;

3) «Ми не маємо іншого вибору: або просуватись уперед, або повертатися до *Рівендолу*» [28] – К. Онищук використала ту саму трансформацію, що і О. Фешовець.

Shire. Від давньоанглійського *scir, scyr* «*administrative office, jurisdiction, stewardship, authority*» або «*county-town*». Давньоанглійське *scir*, схоже, дуже рано замінило давньогерманське слово «*district*», яке у своїй найдавнішій формі зустрічається у готському «*gawi*», а зараз збереглося у голландському «*gouw*», німецькому «*Gau*». В англійській мові через скорочення до *gē* (вимовляється як *уē*) воно збереглося лише в кількох старих топонімах, найвідомішим з яких є «*Surrey*» (від *Suðer-ge*), тобто південний округ. Це слово здається найближчим еквівалентом за давністю та загальним значенням до Ширу, про який ідеться в оповіданні. Оскільки це слово є

актуальним у сучасній англійській мові, а отже і в історії вживається у просторіччі, перекладати потрібно за змістом.

1) *Фродо брав їх з собою на далекі прогулянки по Краю»* [26] – А. Немірова застосувала калькування.

2) *Разом із ними Фродо вештался Широм»* [27] – О. Фешовець використала транскрипцію.

3) *Разом із ними Фродо вештался Широм»* [28] – К. Онищук використала транскрипцію.

Helm's Deep, Helm's Dike, Helm's Gate. «Helm» – це ім'я людини і його слід зберегти, зазначає автор. Долина була названа на честь короля Хелма Молотобійця з Рохану (King Helm Hammerhand of Rohan), коли він зі своїм народом шукав притулку від вторгнення.

1) *«...а від них збігала вузька ущелина – Хельмів Яр, – там колись переховувався Хельм»* [26] – А. Немірова використала транслітерацію імені *Helm* (Хельм) та калькування *Deer* (яр).

2) *«Місцеві мешканці називали її Гельмовим Яром, за іменем героя стародавніх війн, котрий колись переховувався там»* [27] – О. Фешовець використала модуляцію з транскрибуванням.

3) *«Тамтешні краяни називали її Гельмовим Яром – за іменем героя давніх воєн, котрий улаштував там собі криївку»* [28] – К. Онищук використала модуляцію з транскрибуванням.

Як бачимо, перекладачі намагаються точно відтворити казковий світ Дж.Р.Р. Толкіна та вдаються до відповідних трансформацій, що передають зміст твору, тримають читача у напрузі, розкривають внутрішній світ героїв та надзвичайні природні описи, які додають художньому тексту поетичності.

ВИСНОВКИ ДО 3 РОЗДІЛУ

Відзначено, що контекст відіграє важливу роль при перекладі термінів і не завжди терміни вихідної мови передаються відповідними термінами в мові перекладу. Залежно від стилістичних аспектів, терміни можуть замінюватися іншими термінами або загальноновживаними словами. Іноді загальноновживані слова набувають термінологічного значення в контексті, а деякі терміни взагалі опускаються при перекладі. Вибір відповідника значною мірою залежить від перекладача, який повинен максимально точно передати сенс мовних одиниць мовою перекладу. Тому контекстуальне значення впливає на спосіб передачі термінів, а від вміння перекладача знаходити оптимальні відповідники залежить адекватність перекладу термінології оригіналу.

Географічні терміни відіграють важливу роль у створенні реалістичності та деталізації уявного світу художнього твору, особливо жанру фентезі, а при їх перекладі найчастіше використовується еквівалент (48.5%), найбільш продуктивна перекладацька трансформація, оскільки дозволяє знаходити точні відповідники в мові перекладу, зберігаючи при цьому значення терміна. Проте часто трапляються випадки застосування інших перекладацьких трансформацій, таких як генералізація (16.2%), конкретизація (12.5%), модуляція (18.4%), упущення (4.4%) тощо.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Встановлено, що терміни як мовні одиниці мають низку характерних ознак та відзначаються однозначністю, не залежать від контексту, а їхнє значення фіксоване на відміну від контекстуально зумовлених слів. Терміни стилістично нейтральні та утворюють системні ряди в межах певної терміносистеми. Географічні терміни класифікують за семантичним критерієм на такі типи, як загальногеографічні, фізико-географічні, економіко-географічні тощо. Вони є важливим засобом фахової комунікації та формування професійної картини світу в даній галузі.

З'ясовано, що вибір перекладацької стратегії зумовлюється комунікативно-прагматичними цілями перекладу і спрямований на забезпечення адекватності та еквівалентності тексту перекладу в порівнянні з оригіналом. Адекватність передбачає відтворення інформаційно-змістовного наповнення оригіналу, а еквівалентність – збереження його формальних і стилістичних характеристик. Еквівалентний і адекватний переклади мають справляти на реципієнта максимально подібне комунікативне враження, що й оригінал.

Доведено, що вибір способу перекладу географічних термінів значною мірою залежить від контексту і стилю тексту. У науковому стилі терміни перекладаються за допомогою точних відповідників або дефініцій. В художньому тексті терміни можуть передаватися описово, за допомогою загальновживаних слів. При перекладі топонімів у художніх творах перекладач має проявляти творчий підхід, щоб відтворити атмосферу і смисли оригіналу. Вибір перекладацьких трансформацій пояснюється відсутністю відповідників, бажанням адаптувати текст до читачів, стилістичними міркуваннями тощо. Адекватний переклад геотермінів потребує урахування комплексу лінгвістичних, прагматичних і культурних чинників.

Проаналізовано, що вибір способу перекладу залежить від декількох причин: відсутність точного відповідника в мові перекладу вимагає використання узагальнених значень і понять; конкретизація застосовується при прагненні адаптувати термін під цільову аудиторію; для уникнення надмірних запозичень варто застосувати опущення або заміну; для дотримання стилістичних та контекстуальних особливостей твору найкраще підійде трансформація.

Визначено, що переклад топонімів у творах фентезі є складним і творчим завданням, яке вимагає від перекладача глибоких знань і навичок. При перекладі топонімів, що мають етимологію з реально існуючих мов, перекладач може використовувати калькування, транскодування або транслітерацію. При перекладі топонімів, що мають вигадане походження, перекладач повинен використовувати творчий підхід, щоб передати значення та атмосферу твору.

Перспектива подальшого дослідження передбачає вивчення термінологічної лексики науково-технічних текстів з географії та висвітлення особливостей функціонування географічних термінів у публіцистиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беценко Т. Етюди з топонімії Сумщини. Суми: Собор, 2001. 71 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005, с. 1241
3. Голянич М. І. Внутрішня форма слова і художній текст. Івано-Франківськ: Плай, 1997. 178 с.
4. Демиденко О. П. Терміносистема фахової мови сталого розвитку та її особливості. Наукові записки національного університету "Острозька академія". 2014. Випуск 49. С. 37–39. (Серія "Філологічна")
5. Загальне землезнавство. Книга 1 : навчальний посібник / авт. уклад. О. Д. Лаврик. Умань : ПП Жовтий О. О., 2014. 112 с.
6. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства [Текст]: підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Політехніка, 2004. 128 с
7. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
8. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Навчальне видання, Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця: Нова книга, 2001. 302с.
9. Кириченко, О.А. Антонімічний переклад як ефективний прийом контекстуального перекладу лексичних одиниць. Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія "Філологічні науки ". 2016. Кн. 2. С. 36-38
10. Кияк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. 2007. № 32. С. 108.
11. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад. Тернопіль : Вид-во Карп'юка, 2004. 284 с.

12. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу : навчальний посібник. 2001. 290 с.
13. Коломієць Л.В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії): монографія. Київ: Видавничополіграфічний центр «Київський університет», 2004. 522 с
14. Корнус О. Г. Систематизація і класифікація в географії : Методичні вказівки до вивчення теми курсу «Основи наукових досліджень» для студентів напряму підготовки 6.040104 Географія / Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 28 с.
15. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.
16. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. 2000. С. 7–17, 34–36.
17. Крижанівська А. В. Як відрізнити термін від нетерміна [Електронний ресурс] 2014. Режим доступу до ресурсу: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine27-14.pdf>
18. Мизин Т. О. Структурні характеристики географічних термінів (на матеріалі англійської мови). Вісник Житомирського державного університету. Випуск 2 (80). Філологічні науки, 2015
19. Остроушко О. А. Лексичні трансформації при перекладі англійських інформаційних текстів українською мовою. Філологічні студії. Випуск 5. 2010. С. 201–208.
20. Павлова, О. І. Основи термінознавства. Рівне: Волинські обереги. 2011.
21. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української літературної мови. Тернопіль, 2000. 276 с.
22. Романова О.О. Спеціальна лексика української мови як об'єкт лінгвістичного дослідження: термін і номен. Термінологічний вісник. 2011. Випуск 1 . С.55-62.

23. Рудницький С. Начерк географічної термінології. Львів, 1908. 151 с.
Відбитка з «Збірника математично – природописно – лікарської секції Наукового Товариства ім. Шевченка». т. XII
24. Склад і структура термінологічної лексики української мови. [А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько та ін.]; за ред. А. В. Крижанівської. Наукова думка. 1984. 196 с
25. Сучасна українська літературна мова : лексика і фразеологія. За заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. К. : Наук. думка, 1973. – 439 с.
26. Толкієн Дж. Р. Р. Володар Перснів. Трилогія. Кн. 1–3. Дж.Р. Р. Толкієн; [пер. з англ. А. В. Немірової]. Х. : Фоліо, 2003. Кн. 1: 429 с.; Кн. 2: 319 с.; Кн. 3: 398 с.
27. Толкін Дж. Р. Р. Володар Перстенів. Дж.Р.Р. Толкін; [пер. з англ. О. В. Фешовець]. Львів: Астролябія, 2006. – 1088 с
28. Толкін, Дж. Р. Р. Володар Перснів Трилогія. Кн. 1–3. Дж.Р. Р. Толкієн; [пер. з англ. К. Оніщук]. Львів: Астролябія, 2016. Кн. 1: 704 с.; Кн. 2: 576 с.; Кн. 3: 704 с.
29. Томіленко Л. М., Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.
30. Фізична чи природнича географія України? [Електронний ресурс] Г. Денисик, Л. Стефанков, О. Чиж. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2018. Вип. 28. - С. 26-33. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbgo_2018_28_6
31. Чучка П.П. Синонімічні зв'язки в давньоруській географічній номенклатурі. Мовознавство. 1980. №3. С.75-82
32. Шуневич Б.І. Методика виявлення та дослідження термінології з дистанційного навчання. Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць. НАН України, Інститут української мови, Комітет

- наукової термінології; Ред. Кол.: Симоненко (відп. ред.) та ін. К., 1998. С. 256-260.
33. Araghian, R. & Ghonsooly, B. (2018). Investigating problem-solving strategies of translation trainees with high and low levels of self-efficacy. *Translation, Cognition & Behavior*, Volume 1, Issue1, Jan 2018, pp. 74 – 97.
 34. Asher, J. J. (2009). *Learning another language through actions: the complete teacher's guidebook*. Los Gatos CA, Sky Oaks Productions.
 35. BAGROW, L and SKELTON, R.S.: *History Of Cartography* London, Watts and Co., 1964
 36. BECK, Hanno: *Carl Ritter, genio de la geografía. Sobre su vida y obra*, Bonn – Bad Godesberg, Inter Naciones, 1979, p. 1 14
 37. Bell, R. T. (1991). *Translation and Translating: Theory and Practice*. London and New York: Longman
 38. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge>
 39. Clifford, N. H. S. R. S. P. V. G., 2008. *Key Concepts in Geography*: London: Sage
 40. CLOZIER: *Histoire de la Géographie*, Paris, P.U.F. (Collection "Que sais-je?"), 4th ed., 1967
 41. Cohen, A. D., & Wang, I. K (2018). Fluctuation in the functions of language learner strategies. *System*, 74, pp. 169–182
 42. Darwin, C., 1859. *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. 1st ed. United Kingdom: John Murray
 43. Dictionary.com URL: www.dictionary.com
 44. Dubuc, R., 1997. *Terminology: A practical Approach*. Quebec: Canada National Library
 45. Gaivenis, K., 2002. *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas

46. Hakluyt R. The Principal Navigations, Voyages, Traffiques, and Discoveries of English Nation, 1589.
47. HARVEY, Milton E., and HOLLY, Brian P.: Themes in Geographical Thought, London, Croom Helm, 1981, 222 pp.
48. HUMBOLDT, Alexander von: Kosmos, Entwurf einerphysischen Weltbeschreibung, Stuttgart, Cotta, 1845– 1862; 5 Vols. Trad. castellana, Cosmos, Ensayo de una descripción física del mundo, vertido al castellano por Bernardo Giner y José de Fuentes, Madrid, Imprenta de Gaspar y Roig, 1874-1875, 4 Vols. A brief summary ot certain basic ideas from these works is in "El Cosmos de Humboldt", introduced by M. A. Miranda, Geo Críbca, University of Barcelona, No. 11, September 1977, 49 pp.
49. Jespersen O. Essentials of English Grammar. O. Jespersen. – London : G. Allen & Unwin, 1964. 387 p.
50. JOHNSTON, R. J.: Geography and Geographers, Anglo-American Human Geography Since 1945, London, Arnold, 1979.
51. Kearns, G., 2004. Halford Mackinder and the 'Geographical Pivot of History'. The Geographical Journal, 170(4), pp. 337-346
52. Keinys, S., 1980. Terminologijos abėcėlė. Vilnius: Mokslo
53. Kelly, D. (2005). A handbook for translator trainers: A guide to reflective practice. Manchester,UK: St. Jerome
54. Keltie, J. S., 1885. Geographical Education: report to the Council of the Royal Geographical Society. London: John Murray
55. KRETSCHMER, Konrad: Histona de la Geografía, Traducción de la segunda edición alemana por L. Martín Echevarria, Barcelona, Labor,1926, 200 pp.
56. Krings, H.P. Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht: Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern. Tübingen: Narr, 1986. XI. 570 S.

57. Kinsky, Josef. Všeobecný zeměpis: bibliografie. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960
58. Lörcher, W. (1996). A psycho linguistic analysis of translation processes. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 307 p.
59. Newmark, P. (1988). Approaches to translation. Tehran: Rahnama. 292 p
60. Nowicki W. O ścisłości pojęcia kulturze słowa w technice. Warszawa, 1978. 251 p.
61. O. G. Libby, Influences of Geographic Environment, on the Basis of Ratzel's System of Anthro-Geography. By ELLEN CHURCHILL SEMPLE. (New York: Henry Holt and Company; London: Constable and Company. 1911. Pp. xvii, 683.), The American Historical Review, Volume 17, Issue 2, January 1912, Pages 355–357
62. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/>
63. Pavel, S., 2008. Term Creation. [online] Available at: <http://www.atesman.info/wp-content/uploads/2015/10/handbook.pdf>
64. Pearson, J., 1998. Terms in Context. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamin's Publishing Company
65. SAINT MARTIN, Vivien de: Historia de la Geografía y de los descubrimientos geográficos, Escrita por... Presidente honorario de la Sociedad Geografica de Paris... Traducida y anotada por Manuel Sales y Ferré, Catedrático de Geografía Histórica en la Universidad de Sevilla, Sevilla, Administración de la Biblioteca Literaria y Madrid, Libreria de D. Victoriano Suárez, 1878, Vol. II, p. 508.
66. Smith, W. D., 1980. Friedrich Ratzel and the Origins of Lebensraum. German Studies Review, 3(1), pp. 51-68.
67. Stoddart, D. R., 1966. Darwin's Impact on Geography. Annals of the Association of American Geographers, 56(4), pp. 683-698.

68. Termlosen : kort innføring i begrepsanalyse og terminologiarbeid. Navn: Suonuuti, Heidi. Utgave: 2. utg. Publisert: Oslo : Språkrådet, 2008. Omfang: 54 s. ill.
69. The Histories by Herodotus, translated by Aubrey de Sélincourt and revised by John Marincola. New York: Penguin Classics, 2002.
70. Tolkien J. R. R. The Lord of the Rings. Parts 1–3. New York : Ballantine Books, 2006. Part 1: 462 p.; Part 2: 402 p.; Part 3: 494 p.
71. URTEAGA, Luis: "Descubrimientos, exploraciones e historia de la geografía", GeoCrítica, University of Barcelona, No. 71, September 1987, 37 pp.
72. Venuti, L. (2000). The translation studies reader. London and New York: Routledge
73. Vitasek, František. Všeobecný zeměpis: v hlavních obrysech. Praha: Státní nakladatelství, 1947
74. Webster's Third New International Dictionary – Chicago, Encyclopaedia Britannica, Inc., 1993
75. WILFORD, John Noble: The Mapmaker The Story of the Great Pioneers in Cartography from Antiquity to the Space Age, New York, Vintage Books—Random House, 1982, 414 pp.

ДОДАТОК А
Географічні терміни в романі «Володар перснів»

№	Оригінал	Переклад	Трансформація
1.	I want to see the wild country again before I die, and <i>the Mountains</i> ; but he is still in love with the Shire, with <i>woods</i> and <i>fields</i> and little <i>rivers</i>	1) Мені вкрай потрібно знову побачити дикі землі та <i>гори</i>, поки живу; а він ще не навітався Краєм, <i>полями</i>, <i>лісами</i> й <i>річками</i>. 2) От мені хочеться ще раз перед смертю побачити незайману природу та <i>Гори</i>; а він усе ще залюблений у <i>ліси</i> і <i>поля</i>, й <i>річечки</i> 3) Я перед смертю хотів би ще раз побачити дику країну та <i>Гори</i>; а от він досі закоханий у Шир, у <i>ліси</i> й <i>поля</i>, і маленькі <i>потічки</i>	1) еквівалент, еквівалент калькування, еквівалент; 2) еквівалент, еквівалент, калькування, еквівалент; 3) еквівалент, еквівалент, калькування, конкретизація
2.	Then he let go of his line, for he thought he saw something shining in the <i>river-bed</i> ; and holding his breath he grabbed at it	1) Тоді він випустив вудку з рук, бо помітив на <i>дні</i> щось блискуче; затримавши подих, він пірнув і зачерпнув донного мулу. 2) А там, помітивши в <i>намулі</i> щось блискуче, він відпустив волосінь і, затримавши повітря, ухопив те щось. 3) Деагол, помітивши в <i>намулі</i> щось блискуче, відпустив волосінь і, затамувавши подих, ухопив те щось.	1) калькування 2) конкретизація 3) конкретизація

3.	They hurried up the path to the top of the bank	1) Вони квапливо піднялися на верхівку пагорба, але, коли знов озирнулися, той берег був сповитий імлою, й нічого вже не можна було побачити. 2) Вони стрілою вибігли на крутий берег, але коли озирнулися, протилежний бік був огорнутий туманом, і вони нічого не змогли розгледіти. 3) Вони хутко пішли вгору стежкою до верхів'я крутосхилу, а коли озирнулися, то саван імли вже цілком огорнув протилежний берег і там годі було будь-що розгледіти.	1) конкретизація 2) еквівалент 3) конкретизація
4.	...there were many deep brakes of hazel on the rising slopes at either hand. A green ride lay almost unseen through the thickets on the right; and this they followed as it wound away back up the wooded slopes on to the top of a shoulder of the hills that stood out into the lower land of the river-valley	1) ...коли стежина стала спускатись, до улоговини між пагорбами, на схилах з'явилися зарості ліщини. Нарешті ельфи залишили стежку і пішли зеленою просікою, що її не було видно поза густим чагарником; вона вела по схилах, укритих лісом, до косогору, що простягався далі, ніж інші, у долину ріки. 2) ...дерева були молоді й тонкі; а коли стежинка стала спускатись у видолинок, на схилах з'явилося багато кущів ліщини. Нарешті ельфи звернули зі стежки праворуч і вийшли на зелену просіку, заховану за	1) еквівалент, еквівалент, еквівалент, еквівалент калькування; 2) еквівалент, еквівалент, еквівалент, генералізація, генералізація;

		густими кущами; і нею вони пішли, підіймаючись лісистими схилами на вершину пагорба, який найбільше виступав у низину ріки. 3) Дерева траплялися тепер дедалі молодші та більш розлогі, ніж спочатку, і, доки доріжка збігала все нижче в западину між пагорбів, праворуч і ліворуч на неї частіше й частіше наступали густі зарості ліщини, якими було вкрито схили. Нарешті ельфи звернули зі стежки. Серед хащ праворуч стелився майже невидимий зелений путівець: мандрівники рушили ним, петляючи викрутами, далеко вгору залісненими схилами аж до верхів'їв пагорбів, які здіймалися над пониззям річкової долини.	3)еквівалент, еквівалент, модуляція, еквівалент, калькування
5.	...that it was like a great river: its springs were at every doorstep, and every path was its tributary	1) Він часто казав, що на світі є тільки один шлях, як велика ріка: витoki її біля кожного порога, а кожна стежинка - притока. 2) Він любив говорити, що є лише одна дорога і що вона, як велика ріка: її джерела біля кожного порога, і кожна стежка має свою притоку. 3) Він частенько, бувало, говорив, що є тільки одна Дорога, яка схожа на велику Ріку: джерела її пробиваються біля кожного порога, а кожна стежина є її притокою.	1) еквівалент 2) еквівалент 3) еквівалент

6.	...on the sixth day they reached the top of a long slow-climbing slope, and saw far ahead a huddle of wooded hills. Away below them they could see the Road sweeping round the feet of the hills; and to their right a grey river gleamed pale in the thin sunshine. In the distance they glimpsed yet another river in a stony valley half-veiled in mist	1) Блукач знов звернув на північний схід, і на шостий день з гребеня довгого крутосхилу вони побачили далеко попереду скупчення нагорбів, укритих лісом. Унизу тяглася стрічка Тракту, праворуч у притьмареному сонячному світлі виблискувала річка, а ще одна, мов мара, ввижалася в далечині, у кам'янистій долині, затягненій туманом; 2) Бурлака повернув на північний схід, і на шостий день із хребта довгого похилого схилу далеко попереду вони побачили скупчення лісистих нагорбів. Ген унизу видно було Дорогу, яка огинала підніжжя нагорба; а праворуч у слабкому світлі сонця блідо мерехтіла сіра ріка. Удалині в кам'янистій долині, затягненій серпанком туману, вони розгледіли ще одну ріку. 3) Бурлака знову змінив напрямок руху — на північний схід, — і шостого дня мандрівники дісталися до вершини довгого пологого схилу, звідки побачили далеко попереду чубки лісистих нагорбів. Аж ген унизу було видно Дорогу, що огинала підніжжя тих нагорбів, а праворуч від них у прозорому сонячному світлі блідо-сіро виблискувала ріка. Удалині ледве-ледве мріла ще	1) конкретизація еквівалент, упущення, еквівалент; 2) еквівалент, еквівалент, еквівалент, еквівалент; 3) еквівалент, еквівалент, еквівалент, еквівалент.
----	---	---	---

		одна річка, яка бігла в кам'янистій долині, напівзахована імлою.	
7.	Then climbing out of the dell they took to the road again	1) Вогонь загасили, багаття засипали землею, а потім вийшли з лощини на дорогу. 2) Вибравшись із улоговини, знову вийшли на дорогу. 3) Потому, вибравшись із улоговини, мандрівники повернулися на дорогу.	1) еквівалент 2) генералізація 3) генералізація
8.	There the portage-way , turning back to the water-side , ran gently down to the shallow edge of a little pool . It seemed to have been scooped in the river-side , not by hand, but by the water swirling down from Sarn Gebir against a low pier of rock that jutted out some way into the stream	1) Там волок знов завертав до води та полото спускався у маленьку неглибоку затоку, вириту не людськими руками, а струменями, що падали з Сарн-Гебіру по низькому хвилелому. 2) Там волок, звернувши до води, полого спускався в маленьку неглибоку заводь. Здавалося, її вирили в руслі, та не руки, а струмені, що падали зі Сарн-Гебіру по низькому хвилерізу, який виступав далеко у воду. 3) Волок, знову вертаючи до води, поволі збігав униз до мілини на краю невеликої водойми. Вона була ніби вирита у березі ріки, проте не руками, а водою, що напливала зі Сарн-Гебіру і розбивалась об невисокий скелястий хвилеріз, що стримів із потоку.	1) еквівалент, генералізація, конкретизація, упущення, конкретизація, еквівалент, упущення; 2) еквівалент, генералізація, конкретизація, конкретизація, конкретизація, еквівалент, генералізація; 3) еквівалент, генералізація, генералізація, еквівалент, еквівалент, еквівалент, еквівалент.

9.	The road dipped between rising turf-banks , carving its way through the terraces to the river's edge	1) <i>Дорога</i> спускалась до неї широкою смугою, що залишили дощі, а на тім <i>березі</i> круто підіймалась. 2) <i>Дорога</i> пірнала поміж високими <i>берегами</i>, прокладаючи собі шлях серед терас до самої <i>ріки</i> 3) <i>Дорога</i> пірнала поміж стрімкі, <i>порослі дерном береги</i>, шукаючи шляху через тераси до самого краю <i>води</i>	1) еквівалент, гіперонімічне найменування, опущення; 2) еквівалент, гіперонімічне найменування, енералізація; 3) еквівалент, описовий переклад, генералізація
10.	They went down the slope, and across the stream where it dived under the road, and up the next slope, and up and down another shoulder of the hills	1) Вони спустилися по схилу, перейшли струмок і знов піднялися й спустилися з чергового <i>нагорба</i> 2) Вони пішли вниз схилом, через струмок, що пірнав під дорогу, вгору наступним <i>схилом</i>, знов угору і знов униз 3) Подорожні спустилися схилом, перетнули струмок там, де він пірнав по під дорогу, видряпались угору наступним схилом, а далі знову спустились і піднялися на ще один <i>горбистий виступ</i>	1) компресія; 2) компресія; 3) еквівалент.
11.	Here it came out of the rock in a little falling streamlet and flowed across the path , and turning south ran away swiftly to be lost among the dead	1) Тоненький струмок перетинав стежку і губився серед мертвого каміння 2) Невеличкий струмок витікав зі скелі, перетинав стежку, а тоді звертав на південь і губився серед мертвого каміння 3) Потічок збігав зі скелі	1) упушення, еквівалент, конкретизація, еквівалент; 2) еквівалент, еквівалент, конкретизація

	<i>stones</i>	тоненькою цівкою, перетинав стежку і, звернувши на південь, прудко тікав геть, аби загубитися серед мертвого каміння.	еквівалент; 3) еквівалент, конкретизація як онкретизація еквівалент.
12.	Its beauty was like to that of common <i>silver</i> , but the beauty of <i>mithril</i> did not tarnish or grow dim	1) На вигляд <i>мітріл</i> нагадує звичайне <i>срібло</i>, але не тьмяніє й не чорнішає із часом 2) На вигляд <i>мітрил</i> схожий на звичайне <i>срібло</i>, та краса його не тьмяніла і не чорніла з часом 3) Бо лише тут, у єдиному на світі місці, було знайдено морійське срібло, істинне <i>срібло</i>, як дехто його називав, а ельфійською його звуть <i>мітрил</i>	1) змішане транскодування еквівалент. 2) змішане транскодування еквівалент; 3) еквівалент, змішане транскодування
13.	After a mile or two the <i>lane</i> came to an end, crossing a deep <i>dike</i> , and climbing a short slope up on to the high-banked causeway	1) Через пару миль <i>путівець</i> злився з брукованим шляхом, прокладеним по високому насипу 2) За милю-другу <i>стежина</i>, перетнувши глибокий <i>рівчак</i>, вибилася на потужний шлях, що пролягав високою дамбою. 3) Через півтори-три версти <i>стежина</i> закінчилася, перетнувши глибокий <i>рів</i> і піднявшись невеликим схилом на гать із високими та крутими берегами.	1) еквівалент, упущення. 2) еквівалент, конкретизація 3) еквівалент, конкретизація

14.	...until they found a small shallow bay	1) ...доки не знайшли вигідну мілку бухточку 2) ...доки не знайшли невелику мілку бухту 3) ...поки знайшли невелику і неглибоку бухту	1) еквівалент; 2) еквівалент; 3) еквівалент;
15.	That night they camped on a stony shelf with a rock-wall behind them, in which there was a shallow cave , a mere scoop in the cliff	1) Тієї ночі вони зупинились на кам'яній площадці під скелею, у неглибокому видолінку 2) Тієї ночі вони зупинилися на кам'яному майданчику під скелею, в якій була неглибока Печера – просто впадина у скелі 3) Тієї ночі вони розбили табір на кам'янистому майданчику перед скелястою стіною, в якій була неглибока печера – просто широка розколина у бескиді	1) модуляція з конкретизацією, модуляція з генералізацією, упущення, генералізація 2) модуляція з конкретизацією, модуляція з генералізацією, еквівалент, генералізація 3) модуляція з конкретизацією, транспозиція, еквівалент, генералізація

16.	He fell and came heavily on his hands, which sank deep into sticky ooze , so that his face was brought close to the surface of the dark mere	1) Сем спіткнувся об якесь корчомаччя і впав обличчям до чорного затону, що відгонив огидним смородом 2) Він упав і руками занурився в липку твань, так що обличчя опинилося над самою чорною ковбанею. 3) Тоді впав, спершись усією вагою на руки, які глибоко вгрузнули в липку грязюку, і його обличчя опинилося над самісінькою поверхнею темного озера.	1) упущення, модуляція з конкретизацією 2) еквівалент, конкретизація 3) генералізація, еквівалент.
17.	On the bank of the Silverlode, at some distance up from the meeting of the streams , there was a hythe of white stones and white wood	1) На березі Срібної, неподалік від злиття річок, була влаштована пристань з білого каменю та деревини 2) На березі Срібної Жили, неподалік від злиття річок, була пристань із білого каменю та білої деревини. 3) На березі Срібножилої трохи вище від того місця, де зустрічалися потоки, прилаштувався причал із білого каменю та з білої деревини.	1) Генералізація, еквівалент; 2) Генералізація, еквівалент; 3) Еквівалент, еквівалент.
18.	That is a wide region of sluggish fen where the stream becomes tortuous and much divided	1) Це область великих багнищ, де Ріка починає петляти і обертається на сітку рукавів. 2) Це місцевість затхлих трясовин, де Ріка кривуляє та ділиться на безліч потоків. 3) Це край застійних тваней, де Ріка плине звивисто і	1) Еквівалент; 2) Конкретизація 3) Еквівалент.

		розпадається на малі рукави.	
19.	Before them towards Mordor lay like a moat a great <i>mire</i> of reeking mud and foul-smelling pools	1) Під пагорбами замість рову тяглося болото, повне смердючої бридоти. 2) Між ними і Мордором, ніби фортечний рів, лежало велике болото зі смердючою багнюкою та ковбаннями. 3) Перед ними в напрямку Мордору лежало, неначе рів, величезне болото зі смердючою грязюкою та зі затхлими плесами	1) Еквівалент, упущення; 2) Еквівалент, конкретизація 3) Еквівалент, генералізація.
20.	The <i>marshes</i> were at an end, dying away into dead <i>peats</i> ...	1) Болота скінчилися, потяглися торф'яники, у багатьох місцях вже висохлі і покриті тріщинами 2) Болота закінчилися мертвими торфовищами та широкими латками розтрісканого висохлого мулу. 3) Болота закінчувалися, переходячи в мертві торфовища та широкі ділянки сухої потрісканої грязюки.	1) Генералізація, генералізація 2) Генералізація, генералізація 3) Генералізація, генералізація
23.	He felt that he was lying in a soft slimy <i>bog</i>	1) Він уявив, ніби лежить у слизькій та рідкій багнюці 2) Він відчув, що лежить у м'якому слизькому болоті й, підскачавши, ступив на холодну мощену підлогу. 3) Йому наверхлося, що він лежить у м'якому грузькому багні	1) модуляція з генералізацією 2) генералізація 3) модуляція з генералізацією

24.	The hobbits saw that they were descending into a great dingle , almost as round as a bowl, very wide and deep, crowned at the rim with the high dark evergreen hedge	1) Ще крок - і відкрилася кругла, глибока улоговина, як чаша, з вінцем чагарника по краю. 2) Гобіти побачили, що вони спускаються у великий виярок, круглий, мов чаша, дуже широкий і глибокий, із вінцем високого вічнозеленого живоплоту довкола. 3) Гобіти збагнули, що спускаються в розлогий наділ, майже круглий, мов чаша, дуже широкий і глибокий, увінчаний по краях високим темним вічнозеленим живоплотом.	1) Генералізація, еквівалент 2) Модуляція з генералізацією, еквівалент 3) еквівалент, еквівалент
25.	In the face of the stony wall there was something like a stair: natural perhaps, and made by the weathering and splitting of the rock, for it was rough and uneven	1) У твердій породі скелі вітри та дощі видовбали нерівні, криві сходинки. Вони вели на вузький голий карниз, що був вкритий по краю щетинистою травичкою та вузлуватими кущиками терну 2) На стрімкій поверхні скелі виявилось щось подібне на сходи: природні, напевно, видовбані вітром та дощами, нерівні та криві сходинки 3) На поверхні кам'янистої стіни було щось на кшталт сходів – можливо, природних, вибитих негоддою і тріщинами в породі, бо вони здавалися грубими та нерівними	1) Модуляція з конкретизацією 2) Модуляція з конкретизацією 3) Антонімічний переклад
26.	There were also many families of hobbits in the Bree-	1) Навколо Бригори мешкало також чимало гобітанських родин. Вони вважали, що саме	1) Генералізація

	land; and they claimed to be the oldest settlement of Hobbits in the world...	там і було найдавніше на землі селище гобітів... 2) У краю Брі мешкало також кілька гобітських родин. Вони називали себе найдавнішим поселенням гобітів у світі, поселенням , заснованим... 3) У Краї Брі жило також чимало гобітських родин, і вони заявляли, що саме Брі є найдавнішим гобітським поселенням у світі...	2) Еквівалент 3) Еквівалент.
27.	On the rocks of the rapids below it searchers discovered the bodies of five more, and also a long black cloak, slashed and tattered	1) Утоплених чорних коней знайшли, щойно спала повінь : трьох біля Броду, а інших шістьох – біля скель на бистрині нижче за течією 2) Трьох чорних коней знайшли потопленими в повені Броду, а нижче, на скелях порогів, – іще п'ятьох, а також довгий чорний плащ, подертий і брудний 3) Було знайдено відразу трьох чорних коней: вони втонули біля затопленого Броду. Унизу на скелястих порогах пошуковці натрапили на туші ще п'ятьох, а також на довгі чорні плащі, роздерті й пошматовані	1) Модуляція з генералізацією 2) Модуляція з генералізацією; 3) Упущення

ДОДАТОК Б
Топоніми в романі «Володар пернів»

№	Оригінал	Переклад	Трансформація
1.	<i>Middle-earth</i>	1) Середзем'я 2) Середзем'я 3) Середзем'я	1) Калькування; 2) Калькування; 3) Калькування.
2.	<i>Mirkwood</i>	1) Чорнолісся 2) Морок-ліс 3) Морок-ліс	1) Калькування; 2) Калькування; 3) Калькування.
3.	<i>River Hoarwell</i>	1) ріки Сивої Шумави 2) ріка Сиводжерельна 3) ріка Сиводжерельна	1) Модуляція з конкретизацією; 2) Калькування; 3) Калькування.
4.	<i>the Misty Mountains</i>	1) Імлисті Гори 2) Імлисті Гори 3) Імлисті Гори	1) Калькування; 2) Калькування; 3) Калькування.
5.	<i>Barrow Downs</i>	1) Могильні Гряди 2) Кургани 3) Курганні пагорби	1) Контекстуальна заміна 2) Модуляція 3) Калькування
6.	<i>the Mountains of Lune</i>	1) Місячні гори 2) Гори Лун 3) Гори Дюну	1) Контекстуальна заміна 2) Транскрибування 3) Контекстуальна заміна
7.	<i>Mirrormere</i>	1) Дзеркальна Заводь 2) Дзеркальне Озеро	1) Граматична заміна 2) Граматична заміна

		3) Дзеркальне Озеро	3) Граматична заміна
8.	<i>Rivendell</i>	1) Рівенделл 2) Рівендол 3) Рівендол	1) Змішане транскодування; 2) Модуляція; 3) Модуляція.
9.	<i>Shire</i>	1) Край 2) Шир 3) Шир	1) Калькування; 2) Транскрипція; 3) Транскрипція.
10.	<i>Helm's Deep</i>	1) Хельмів Яр 2) Гельмовий Яр 3) Гельмовий Яр	1) Транслітерація з калькуванням; 2) Модуляція з транскрибуванням; 3) Модуляція з транскрибуванням.
11.	<i>Bree</i>	1) Бригора 2) Брі 3) Брі	1) Транскодування та експлікація; 2) Транскодування 3) Транскодування
12.	<i>Mitheithel</i>	1) Мітейтель 2) Мітейтель 3) Мітейтель	1) Транслітерація; 2) Транслітерація; 3) Транслітерація.

ДОДАТОК В

Відсоткове співвідношення трансформацій географічних термінів

